

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Studium humanitní vzdělanosti (SHV) - společenské vědy (sociokulturní antropologie)

Jazyk jako symbolická bariéra při tlumočení v kontextu války na Ukrajině

Bakalářská práce

Tereza Ježková

Vedoucí práce: PhDr. Dana Bittnerová, CSc.

Praha 2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Poděkování

Tímto děkuji své vedoucí bakalářské práce, PhDr. Daně Bittnerové, CSs., za odborné vedení, cenné rady, trpělivost a ochotu, které mi během psaní bakalářské práce věnovala.

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Teoretická východiska	2
2.1 Migrace	2
2.2 Nucená migrace	3
2.3 Uprchlíctví a jeho obraz v médiích.....	4
2.4 Migrační politika České republiky se zaměřením na migraci z Ukrajiny	5
3. Uprchlíci z Ukrajiny v ČR.....	8
3.1 Kdo je uprchlík a jaké právní postavení mají ukrajinští uprchlíci v ČR?.....	8
3.2 Jaký status získávají lidé prchající z Ukrajiny v ČR?.....	9
4. Jazyk v sociální realitě	11
4.1 Identita	12
4.2 Moc	13
4.3 Kapitál.....	13
4.4 Politiky.....	14
5. Metodologie	15
5.1 Výzkumný problém a otázky	15
5.2 Výzkumná strategie	15
5.3 Technika tvorby dat	16
5.4 Výběr vzorku a prostředí výzkumu	16
5.5 Etické otázky a situovanost.....	18
5.6 Analýza dat	18
6. Výklad.....	19
6.1 Jazykový kapitál klientů	22
6.2 Jazykový kapitál tlumočnicků	19
6.3 Jazyk jako prostředek pomoci, objektivní jazyk a kodex	26
6.4 Byrokratický jazyk jako prostředek k disciplinaci a „crowd control“	28

6.5 Jazyk jako kontrola (legislativní systém) – jazyk elit.....	31
6.6 Jazyk agresora.....	32
6.6.1 Uprchlíctví a národní stát.....	33
6.6.2 Jazykové politiky v postsovětských státech.....	34
6.6.3 Ruština v kontextu války na Ukrajině.....	38
6.7 Podle jazyka poznáš cizince	41
6.8 Deserving/undeserving migrants – jazykové praxe ekonomických uprchlíků	43
7. Závěr	46
8. Literatura.....	49

Abstrakt:

Ve své práci se podrobně zabývám jazykem, jeho různými strategiemi zejména v souvislosti s aktuálními válečnými událostmi na Ukrajině a uprchlickou vlnou s nimi spojenou. Vycházím z reflexí tlumočnicků pro uprchlíky, kteří poskytují pomoc uprchlíkům využíváním svého jazykového kapitálu a kompetencí při tlumočení na úřadě. Zabývám se jazykem, který je prostředkem vyjadřování a formování identity, moci, kapitálu a politik. Tyto koncepty se navzájem ovlivňují a projevují na základě jazykových praktik. V této práci se věnuji tedy hlavně tomu, jak tlumočníci reflektují jazykové příležitosti a transformaci jazyka v důsledku své dobrovolnické práce.

Klíčová slova: jazyk, moc, kapitál, politiky, identita

1. Úvod

Pro antropologii je jazyk relevantní téma, na které je různě nahlíženo a ve své práci bych se jím chtěla zabývat i já.

V rámci své bakalářské práce se budu věnovat tématu jazyka, jeho významům a praktikám. Zajímá mne, jaké významy v reflexích nabývá a ztrácí, jak se podílí na vyjednávání identity, jak se jeho prostřednictvím vyjednává sociální status, politiky identit, moc a jaké jsou například i důvody k jeho rekonstruování nebo nepoužívání.

Téma budu zkoumat v prostředí tlumočnicků, kteří pracují v centru na pomoc ukrajinským uprchlíkům. Jedná se o tlumočnictví pro ukrajinské běžence, kteří se do České republiky přistěhovali před i po začátku ruské invaze na Ukrajinu v únoru 2022. Vzhledem k náplni práce tlumočnicka jsou účastníci výzkumu minimálně bilingvní, přičemž jejich prvním (mateřským) jazykem je většinou jeden z jazyků zemí bývalého Sovětského svazu. Kvůli rozdílným jazykovým kompetencím a nynější politické situaci přichází mnoho z nich do konfliktů se svým okolím, ale i sami se sebou. Jazyk se stává etno-diferencujícím nástrojem ustanovování hranic mezi skupinami a artikulací ne/přátelských postojů, to znamená, že rusky-mluvící jsou chápáni jako nepřátelé, naopak prestiž jedinců ukrajinsky-mluvících roste. Jazyk totiž není jen prostředkem vyměňování si informací a myšlenek, ale je také ukazatelem nebo někdy dokonce i příčinou sociálních rozdílů. (Salzmann, 1997) V práci nebudu sledovat problematiku z hlediska lingvistiky, ale budu mě věnovat reflexím aktérů, které se týkají používání jejich jazyka v různých kontextech sociální reality.

2. Teoretická východiska

V této kapitole se budu zabývat teoretickými východisky k tématu migrace a imobility, rozdíly mezi dobrovolnou a nucenou migrací a transnacionálním přístupem. Kapitola také přehledně popisuje migrační politiku České republiky, zejména v kontextu migrační vlny z Ukrajiny.

2.1 Migrace

Podle údajů IOM UN 2024, každý 30. člověk na světě je migrant, podle dat z roku 2022 je na světě 146 milionů migrantů a 135 milionů migrantek a podíl remitencí světově vzrostl na 831 bilionů dolarů. Sečtením těchto migrantů (v roce 2022) by počtem obyvatel odpovídal 4. nejlidnatějšímu státu na světě po Indii, Číně a USA (v roce 2024). Jedná se ale také o přibližně 3, 5% lidí (data z roku 2022), z čehož lze usoudit, že usedlý způsob života je přes vzrůstající počet migrujících lidí stále „standardem“. (insp. analýzou v King, 2012)

Tento jev je nazýván „paradox imobility“. Ačkoliv globalizace usnadnila pohyb zboží, médií, myšlenek a například financí, pohyb pracovní síly je zpomalován. Existuje pro to hned několik vysvětlení. U nejchudších lidí na světě se často jedná o nedobrovolnou imobilitu, tzn., že nedisponují dostatečným kapitálem, zdroji a jistotami (King, 2012), zároveň ale kvůli výhodám, kterými jedinec disponuje jako insider. (Fischer, Malmberg, et al. 2000) u lidí s vyšší úrovní kapitálu můžeme naopak uvažovat o dobrovolné imobilitě, která je zapříčiněná touhou po „zakořenění se“ prostřednictvím budování rodin a kariéry nebo pro prožívání „domova“ ve známém prostředí, jehož kultura je jedinci známá. (King, 2012)

Migrace dělá ze společnosti komplexnější a pestřejší síť vztahů, a názorově rozděluje společnost na dva tábory. Na jednu stranu se staví ti, kteří oceňují kulturní a ekonomický přínos migrantů a na druhou proti nim vystupují odpůrci migrace, kteří jejich počty zveličují a zaujímají k nim předsudečné postavení, v rámci jichž používají fráze jako „nelegální přistěhovalectví“ a „falešní žadatelé o azyl“. (tamtéž)

Migrace má dvě proměnné, a to čas a prostor. Mezi migrantem a hostitelskou zemí stojí různě konstruované hranice národního státu, do kterých vedou často „roztříštěné cesty“. Za hranicemi pak získává migrant různé formy statusu. Nabývají zde krátkodobé, dlouhodobé i trvalé pobyty, dočasné, které vytvářejí migraci návratovou nebo sezónní. Migrace může mít podobu vnitřní nebo mezinárodní, dočasnou nebo trvalou nebo zákonnou

a nezákonnou. Tyto dichotomie se přitom ale i prolínají, střídají a nabývají různých významů. Stejně tak je tomu při rozlišování mezi migrací dobrovolnou a nucenou. Tato dichotomie totiž opomíjí ekonomické dopady války na zemi, která nutí domovy opustit i lidi, kteří by normálně nespádali do kategorie „uprchlíka“. Migraci tedy nelze od globalizace a nových forem mobility oddělit a vyžaduje si být nahlížena interdisciplinárně (King, 2012), v souvislostech strukturálních procesů a individuálních voleb (O'Reilly 2013).

V současnosti je v akademii dominantním konceptem, transnacionalismus. Tento přístup neuvažuje o migrantovi jako o člověku, který zpřetrhává vazby k zemi původu, aby zakořenil v cílové zemi. Naopak o migrantovi uvažuje jako o člověku, který svůj život situuje do různých sociálních prostorů, včetně země původu a cílové země. Teorie počítá se zachováním vazeb přes hranice v rámci globalizujícího se světa, který usnadňuje plynutí toků. (Szaló, 2007). Tento teoretický rámec je zásadní i pro téma nucené migrace, kde se sice potřeby migrantů mohou lišit, ale zachování transnacionálních vazeb pro ně hraje důležitou roli.

2.2 Nucená migrace

Uprchlík je pojem, který vznikl zhruba v polovině 20. století, kdy druhá světová válka donutila velké množství lidí opustit své domovy. Pro zvládnutí masového uprchlictví začaly vznikat nové instituce a standardizované postupy. Jsou to uprchlické tábory, které byly místem pro poskytnutí pomoci a zároveň „*disciplinaci a kontrolu pohybu lidí*“. (Wimmer, Schiller, 2009)

Migrantů a uprchlíků vnitřně vysídlených stále přibývá a stejně tak roste politická diskuze ohledně nich. Specifickou charakteristikou nucené migrace je, že je při ní oslabená kontrola státu a jeho hranic, nicméně o nucené migraci nelze uvažovat jako o samostatné kategorii, protože ve skutečnosti slučuje migranty s různými potřebami. Lze jen těžko rozlišovat mezi ekonomickými, politickými nebo environmentálními tlaky, které nutí k migraci. Důvody jsou totiž často komplexním problémem, který je nutné i s takovou perspektivou nahlížet, tzn. nevytvářet obecné rámce, které se jeví jako neúčinné. (Castles, 2003)

Řešením toho podle Castlese je zaprvé začít nahlížet na migraci v kontextech a neupírat migrantům jejich agency. Zadruhé důležitým faktorem, který migraci ovlivňuje je globalizace a transnacionalismus a migrace odráží nerovnosti mezi Severem a Jihem, které je nutné reflektovat. Zatřetí je potřebné pracovat na „společné tvorbě politik“ a nakonec,

nucená migrace je stále nejsilnějším stratifikačním faktorem. Mocenské a kapitálové rozdíly v důsledku znamenají to, že ne všichni migranti mají stejné možnosti. Jen smazáním těchto nerovností lze docílit kontroly, která nakonec ani nebude potřebná. (tamtéž)

Uprchlíci nejsou homogenní skupinou, jak to často zákon, politiky a média prezentují. Tento zjednodušený způsob nahlížení jen posiluje nenávisť ve společnosti a xenofóbní postoje, což přispívá k jejich marginalizaci se společností.

Stejně tak dochází ke standardizaci zobrazování uprchlíků v médiích, kde jsou uprchlíci zobrazováni jako lidé na útěku bez sociálních, historických a politických kontextů, jako pasivních objektů, kteří nemají nad svými životy žádnou moc. Prostřednictvím zobrazování uprchlíků takovým způsobem, sociální realitu zároveň tak konstruujeme a vytváříme hromadná očekávání toho, jak by měl takový „ideální“ uprchlík vypadat – „bezmocná“ a „zranitelná“ „anonymní“ bytost. Pasivita jim společností připisovaná z nich ale v důsledku toho dělá manipulovatelné a zranitelné osoby a odepírá jim právo podílet se na politickém životě národního státu. Tímto způsobem jim je odepíráno právo se rozhodovat o vlastním životě a vést důstojný život. Sociální vyloučení uprchlíků z veřejné diskuze a kulturního sdílení komplikuje integraci a nepřispívá ani k jejich přijetí společností jako „rovnocenných členů“. (Wimmer, Schiller, 2009)

2.3 Uprchlictví a jeho obraz v médiích

Kvůli postupné globalizaci a digitalizaci masové komunikace v současnosti spoléhá společnost častěji na vizuální obraz jako zdroj informací. Tato forma reprezentace vytváří diskurzy, vypráví příběhy migrantů a má vliv na morální řád společnosti. Vizuální obrazy představují významové kódy, jejichž opakováním a absencí kritičnosti jsou konstruovány postoje vůči migraci. „*Obrazy mají autoritu nad imaginací.*“ (King, 2012, s: 55)

Obrazy uprchlíků jsou univerzalizovány, migranti jsou objektivizováni a jejich reprezentace podléhá předsudkům fotografů nebo kulturním a institucionálním kontextům. (Wright, 2002)

V posledních letech se mnoho západních zemí zaměřuje na problémy a hrozby, které by uprchlíci a jiní migranti mohli představovat pro hostitelskou zemi a konstruují je jako narušitele řádu. Tyto obrazy podporují ve společnosti úzkost a paniku a devalvují jejich hodnoty a normy. Opakujícími se tématy v těchto diskuzích jsou „falešní uprchlíci“, kteří zneužívají benevolentních uprchlických politik, teroristé, kteří na základě nich získávají status uprchlíka a nemoci, které s sebou přináší. Migranti jsou tímto způsobem zobrazováni

jako reakce na kolektivní nejistotu národní identity, strach z neznáma nebo ze ztráty své privilegované pozice. (Esses, Medianu, et al., 2013)

Tento skupinový centrismus způsobuje odmítání „jinakosti“ a podporuje segregaci „jiných“, která je médií posilována. Diváci dávají přednost negativním zprávám, které často podporují postoje dehumanizace vůči migrantům. Dehumanizace je označením pro odpírání lidskosti, kultivovanosti, civilizovanosti, morálky nebo schopnosti ovládat se, naopak lidem takto označovaným je přisuzována zvířecí přirozenosti nebo jsou konstruováni jako „barbaři“. Dehumanizace může tedy sloužit k legitimizaci osudu uprchlíků, která podporuje diskurz pohrdání vůči migrantům a jejich vylučování. (Esses, Medianu, et al., 2013)

2.4 Migrační politika České republiky se zaměřením na migraci z Ukrajiny

Stěžejní pro migrační politiku v ČR je Zákon č. 326/1999 Sb. O pobytu cizinců. Vzhledem ke skutečnosti, že se v České republice stále vede diskuze na téma, zda migrace „ano“, či „ne“, o sobě samo vypovídá, z hlediska transparentnosti je migrační politika označována často jako „nekoordinovaná, nestabilní, utilitaristickou, politicky podceňovaná a odkázaná na činnost úředníků“, úřady se brání tím, že v porovnání s ostatními státy není tak špatná a odvolává se na právní a politické překážky. (Freidingerová, Čížinský, 2011)

Odborníci rozdělují migrační politiku ČR na pět časových období. První mezi lety 1990-1996, které je označováno za „liberální“, migrační politika nebyla v tomto období velkým tématem a postrádala snahy o integraci, vízová povolení byla vydávána poměrně často, ale na krátké období a pro východní blok ještě stále platil bezvízový styk. Druhé od roku 1996 do 1999 je označováno jako „restriktivní“, Česko v této době vstupuje do EU a přijímá cizinecký zákon, který zpřísňuje kontrolu pohybu. V roce 2000 byl zrušen bezvízový styk s Ruskem, Ukrajinou a Běloruskem. Umožněním získání trvalého pobytu pro cizince snahy o integraci ze strany státu narůstají, nicméně s novým zákonem narostl i počet nelegálních migrantů v zemi. Třetí období mezi lety 2000 a 2004 je označované jako „konsolidační“, v tomto období docházelo k „utuzování pravidel“ migrační politiky a posilování snah o integraci cizinců v Česku a Česka do Evropské Unie. Vstupem do EU v roce 2004 získali cizinci na území ČR větší jistotu pobytu a doba pro získání trvalého pobytu byla zkrácena. Docházelo také k rozvoji „selektivní migrační politiky“ prostřednictvím projektů jako jsou Pilotní programy v roce 2003 nebo zelená karta v roce 2009. Čtvrté období do roku 2007 bylo charakteristické ekonomickým růstem,

nezaměstnanost byla nízká a migrační politika byla označována jako „neoliberální“. Poslední páté je označováno jako „neorestriktivní“. V tomto období se snaží stát o restriktci migrace a počet vydaných dlouhodobých víz byl razantně snížen. Počet migrantů v ČR většinu let rostl, tedy až do roku 2014 kdy počet cizinců ze zemí třetích zemí klesl. To bylo pravděpodobně zapříčiněno zpřísněním pravidel Ministerstva vnitra ČR a poklesem pracovní poptávky. Vstup do země byl sice liberalizován, na druhou stranu stát neusiloval o začlenění přichozích migrantů a dočasná zahraniční pracovní výpomoc přispívala k segmentaci trhu práce. (tamtéž)

V roce 2011 byly zavedené modré karty a o tři roky později byly zelené karty nahrazeny zaměstnaneckými kartami, které dále zohledňovaly kvalifikovanost migrantů. V roce 2016 stát zavedl projekt Režim Ukrajina, jehož cílem bylo nalákat do země kvalifikované i „potřebné“ ukrajinské migranty na konkrétní pracovní pozice. Těmto migrantům byl zjednodušen proces získání trvalého pobytu a ulehčena integrace prostřednictvím jazykových kurzů nebo kulturního vzdělávání. V Česku se přesto v tomto období nacházelo nejvíce pracovníků nekvalifikovaných. V roce 2017 byl zaveden bezvízový režim mezi Ukrajinou a zeměmi EU. Epidemie COVID se o dva roky později na migrační politice odrazila a proudy migrantů byly „oslabeny“ nebo dokonce „přerušeny“. v Česku nicméně k propadu v zaměstnanosti migrantů nedošlo, lze v tomto období dokonce sledovat mírný nárůst oficiálně zaměstnaných Ukrajinců, to mohlo být způsobeno i tím, že „zavřením“ hranic byl pozastaven bezvízový režim s Ukrajinou. (Luděk, 2001)

Jak se postavila ČR k uprchlické vlně z Ukrajiny v roce 2022 a jaké v zemi uprchlíci získali právní postavení, je dále rozebíráno v kapitole 3.

Podle Českého statistického úřadu se před válkou na Ukrajině v ČR nacházelo kolem 650 tis. migrantů, což je o 26 tisíc více než v předchozím roce. Nejpočetnější skupinou byli občané Ukrajiny s 30%, následovaní občany ze Slovenska se 17%, Vietnamu (10%) a Ruska (7%). Z těchto migrantů bylo 47,5 % mužů, přičemž většina z nich byla ve věku od 30 do 40 let. Nejvíce migrantů hostovala Praha, a to téměř 36%. (ČSÚ Český statistický úřad, 2022)

Z Ukrajiny získalo povolení k pobytu 187 591 migrantů, z Ruska 45 506, z Kazachstánu 8062, a z Běloruska 7941. V roce 2020 získalo občanství 942 osob, z toho 521 z Ruska a 112 z Běloruska. (tamtéž)

Podle čtvrtletní zprávy Ministerstva vnitra o migraci v ČR v roce 2024 vzrostl počet migrantů na 1 030 656 osob. Z toho přibližně 339 tisíc osob je v ČR na přechodný pobyt, 355 tisíc na trvalý pobyt a kolem 339 tisíc na dočasnou ochranu. Nejpočetnější skupinou

jsou ukrajinští migranti, jejichž počet vzrostl na 536 558 osob. Migrantů z Ruska je 40 498 osob. Ve srovnání s předchozím rokem došlo k nárůstu nelegální migrace o 98 %, přičemž většinou se jedná o občany členských států EU, EHP a Švýcarska. Pohyb migrantů se v posledním čtvrtletí nicméně zpomalil o 21 %. (MV, 2024)

3. Uprchlíci z Ukrajiny v ČR

24. února v roce 2022 došlo k invazi vojsk Ruské federace na území Ukrajiny, která s sebou přinesla do Evropy vlnu uprchlíků. V přepočtu na obyvatele v EU přijala Česká republika jeden z nejvyšších počtů uprchlíků. Ke konci roku 2023 udělila vízum dočasné ochrany 530 tisícům ukrajinských běženců. Jejich počty se ale neshodují s číslem v Česku přítomných uprchlíků. Zároveň se často mění, a to i proto, že se mnoho z nich na Ukrajinu vrací, odjíždí do jiného státu nebo si žádá o dočasnou ochranu opakovaně. Vzhledem k výjimečné velikosti vlny byla aktivována Směrnice Rady 2001/55/ES z roku 2001 o dočasné ochraně a společné migrační politice pro země EU. (Drbohlav, Novotný, 2023)

3.1 Kdo je uprchlík a jaké právní postavení mají ukrajinští uprchlíci v ČR?

Podle užší právní definice, která je obsažena v *Úmluvě OSN o právním postavení uprchlíků* „je uprchlík definován jako osoba, která se „*nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních nebo z důvodů příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů, je neschopna přijmout, nebo vzhledem ke shora uvedeným obavám, odmítá ochranu své vlasti.*“ (Sdělení č. 208/1993 Sb.)

Podle zákona o azylu má mezinárodní ochrana na území České republiky buď formu azylu, nebo je ve formě doplňkové ochrany. Toto řízení a rozhodování o něm má na starosti Ministerstvo vnitra. Žádost o azyl může cizinec ale podat i u Policie ČR. Azyl je udělován cizinci, který je pronásledován za „*uplatňování politických práv a svobod*“ nebo „*má odůvodněný strach z pronásledování z důvodu rasy, pohlaví, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině nebo pro zastávání určitých politických názorů ve státě*“. (Zákon č. 325/1999 Sb. o azylu, § 12) Doplňková ochrana se vztahuje na cizince, který „*nesplňuje důvody pro udělení azylu, bude-li v řízení o udělení mezinárodní ochrany zjištěno, že v jeho případě jsou důvodné obavy, že pokud by byl cizinec vrácen do státu, jehož je státním občanem, nebo v případě, že je osobou bez státního občanství, do státu svého posledního trvalého bydliště, by mu hrozilo skutečné nebezpečí vážné újmy,*“. Vážnou újmu se v tomto paragrafu myslí: „*a) trest smrti nebo poprava, b) mučení nebo nelidské či ponižující zacházení nebo trestání žadatele o mezinárodní ochranu, nebo c) vážné ohrožení života civilisty nebo jeho lidské důstojnosti z důvodu svévolného násilí v situaci*

mezinárodního nebo vnitřního ozbrojeného konfliktu“. (Zákon č. 325/1999 Sb. o azylu, §14a)

Vedle mezinárodní ochrany existuje navíc ochrana dočasná, která je poskytována cizincům, kteří stát opustili hromadně. (Zákon č. 221/2003 Sb. o dočasné ochraně cizinců, §1) Jejím hlavním účelem je reagovat na tuto, z hlediska počtu imigrantů, výjimečnou situaci rychle a účinně.

Dne 23. března 2022 vydala vláda ČR Usnesení o přijetí krizového opatření z důvodu nutnosti reagovat na migrační vlnu velkého rozsahu a 21. března Zákon č. 65/2022 Sb. o některých opatřeních v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným invazí vojsk Ruské federace. Spolu s dalšími dvěma zákony, č. 66 a 67 z téhož roku, které byly navrženy MPSV a MŠMT, upravují tyto normy právní status uprchlíka, oblast sociálního zabezpečení, zaměstnanost a oblast školství. Souhrnně je pro ně používán termín „Lex Ukrajina“, jehož obsah byl od března roku 2022 pětkrát novelizován a dvakrát prodlužován, a to hlavně proto, že změny probíhaly na rychlo a s bezprecedentní situací se ČR seznamovala v průběhu. Změny se týkaly především humanitárního ubytování, humanitárních dávek a právního postavení držitelů dočasné ochrany, které často vyžadovali návrat klientů do Centra, kde nové úkony a povinnosti z toho vyplývající řešili.

Podle stránek Ministerstva vnitra ČR získali uprchlíci s dočasnou ochranou možnost legálně pobývat na území do roku 2025, přístup k veřejnému zdravotnímu pojištění, které stát prvních 150 dní hraadí, přístup ke vzdělání, volný přístup na trh práce a v nárok na státní humanitární bezplatné ubytování na 150 dní nebo humanitární dávky. Během pobytu mají cizinci povinnost hlásit veškeré své změny, tzn. místo hlášeného pobytu, jméno, stav a změnu pasu do 3 pracovních dnů. (MV, 2024)

3.2 Jaký status získávají lidé prchající z Ukrajiny v ČR?

Lidé prchající před ruskou invazí na Ukrajinu získali v České republice a jiných zemích EU status tzv. dočasné ochrany. Jde o právní institut, který byl založen 20. července 2001 jako reakce na masové vysídlení v důsledku konfliktu v bývalé Jugoslávii. Ten měl „zajistit rovnováhu mezi členskými státy při vynakládání úsilí na přijímání vysídlených osob a na následky z toho plynoucí“ v rámci společné azylové politiky. (Směrnice Rady 2001/55/ES) Její platnost je stanovena na 1 rok, ale může být prodloužena až na 2 roky. O jejím ukončení opět rozhoduje Rada EU.

Ukrajinci (nebo jejich rodinní příslušníci), kteří nesplňují podmínky pro udělení dočasné ochrany, obvykle se jedná o Ukrajince, jejichž povolení k pobytu během války vypršelo nebo skončilo, mohou požádat o tzv. vízum strpění. Ministerstvo takové vízum udělí cizinci, „a) kterému ve vycestování z území brání překážka na jeho vůli nezávislá nebo jsou-li splněny podmínky podle § 179 odst. 5, b) který je svědkem nebo poškozeným v trestním řízení a jeho účast na řízení je nezbytná, c) který v době platnosti oprávnění k pobytu, jehož platnost nelze prodloužit, požádal na území o vydání povolení k trvalému pobytu podle hlavy IV, pokud je k tomu oprávněn a o této žádosti nebylo rozhodnuto v době platnosti oprávnění k pobytu cizince na území, d) který podal žalobu proti rozhodnutí ministerstva, kterým byla zrušena platnost víza k pobytu nad 90 dnů, povolení k dlouhodobému pobytu nebo povolení k trvalému pobytu anebo byla zamítnuta žádost o prodloužení platnosti povolení k dlouhodobému pobytu, za podmínky, že současně podal návrh na přiznání odkladného účinku této žaloby, nebo e) který jako nezletilé dítě cizince, jenž na území pobývá na základě povolení k trvalému pobytu, podal žalobu proti rozhodnutí ministerstva, kterým byla zamítnuta jeho žádost o povolení k trvalému pobytu podle § 66 odst. 1 písm. d) podaná na území, za podmínky, že současně podal návrh na přiznání odkladného účinku této žaloby.“ Vízum se vydává na dobu maximálně jednoho roku. (Zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území ČR, § 33)

Byrokratickým překážkám se budu věnovat dále v textu (viz kapitola 6.3). Výzkum nejen opakovaně potvrzoval důležitost tohoto tématu, ale také zdůraznil jeho klíčovou roli pro porozumění problematice.

4. Jazyk v sociální realitě

Jazyky jsou systémy znaků, které popisují sociální realitu. Tyto systémy pak ovlivňují způsob nazírání na ostatní kolem sebe, způsob, jakým je kategorizujeme například podle genderu, rasy, etnické příslušnosti nebo sociálního statusu. (Kopkáš, 2011) Lidé mají sklony se posuzovat podle svých jazykových a komunikačních schopností v souvislosti svých podle vlastních kulturních norem. Jazyk není tedy kulturně ani sociálně neutrální. Jeho způsob volby se váže na konkrétní funkce. Může se jednat o funkce například expresivní, kdy jedinec zároveň vyjadřuje svůj postoj k tématu, o kterém hovoří. Jedná se ale i o funkci fatickou, tedy zdvořilostně motivovanou, poetickou nebo náboženskou. (Pokorný, 2010) Cílem konverzace může být také navození „atmosféry družnosti“, Zdeněk Salzman situaci přirovnává například ke vřelému objetí nebo srdečnému potřesení rukou. (Salzman, 1997) O stejném jevu hovoří Andor (2000). Jazykové praxe nabízejí možnost sounáležitosti (belonging), která je projevem solidarity ke skupině. Přijetím jazykových praktik přijímáme zároveň skupinovou identitu, demonstrovanou navenek. (Kopkáš, 2011 cit. dle Andor 2000: 59)

Způsob užívání jazyka může být konkurenční strategií, politickým nástrojem nebo manifestem vlastní inteligence a sociální prestiží s ní spojenou (Pokorný, 2010)

O stejné věci se zmiňuje mimo jiné Pierre Bourdieu ve své eseji „Co se chce říct mluvením: Ekonomie jazykové směny“, kde kromě kulturního a sociálního kapitálu tematizuje i ten jazykový. Mluví o tzv. „jazykovém trhu“, kde se hodnota jazyka odvíjí od sociálního uznání, a kde ho lidé mohou směnit za již zmíněnou sociální prestiž nebo jiné výhody. (Bourdieu, 2014)

Skrze získání moci stanovit vlastní kulturní a jazykové normy jako ty hodnotnější, dochází k legitimizaci moci ovládnutí ostatních a symbolické nadvlády. M. Heller (1995) také ve svém textu uvádí, že jazykové normy jsou klíčovým aspektem k odhalení ideologií legitimizujících institucionální mocenské vztahy. (Kopkáš, 2011 cit. dle Bourdieu, 2009)

J. Rothschild (1981) jako první použil poprvé termín „etnopolitika“, který odkazuje na transformaci etnicity jako na koncept dosud známého do roviny politického nástroje. Ten má mít za cíl umocnit nerovnosti mezi jednotlivými etniky a skupiny tak mobilizovat.

Jazyk je etnopolitikami využíván jako nástroj k odlišení se na základě společného jazykového původu a vytvoření tak hranice mezi vlastním a konkurenčním. Zároveň tento proces posiluje standardizování jazykové výbavy uvnitř. (Hirt, 2005 cit. dle Eriksen, 2007)

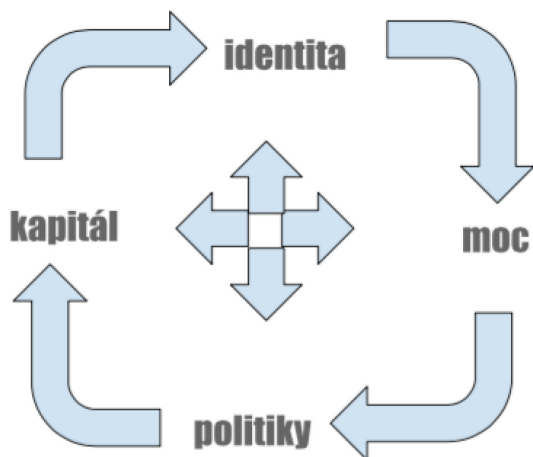

Schéma 1:

Všechny koncepty, kterými se chci zaobírat, jsou propojeny a navzájem se ovlivňují. Jde tedy o provázaný komplex, který si vyžaduje být nahlížen v kontextu, což jsem se snažila zohlednit i v následujících oblastech.

4.1 Identita

V této práci, mluvím-li o identitě, myslím tím většinou identitu národní nebo etnickou. Protože nevycházím z metodologického nacionalismu, nepřistupuji k národní identitě jako k „přirozené“ formě. Rodger Brubaker ve své knize odkazuje na Craiga Calhouna, který říká, že „*identita by se měla chápat jako proměnlivý produkt kolektivního jednání, ne jako jeho stabilní základní příčina*“ a o pár stránek dále sám definuje národ jako kategorii praxe a národní identitu jako institucionalizovanou kulturní a politickou formu. Národní uvědomění pak definuje jako nahodilou událost či děj. Národ je podle něj tedy jakási dočasná komunita nebo sociální konstrukt. (Brubaker, 2007) Vycházím tedy z poststrukturalistického pojetí, které předpokládá, že je svět konstruovaný významy, které si osvojují lidé sami a v průběhu života je aktualizují nebo střídají. (Barša, 2006) Migranti pro svůj život vedený za hranicemi, podléhají symbolické moci národních států a své identity zakládají na kategoriích jako je etnicita, rasa nebo i národ. Tyto kategorie však procházejí neustálou rekonceptualizací a referenčním rámcem se stává zažívaná každodennost. Koncept transnacionální identity umožňuje chápat migranty jako aktéry, kteří jednájí v podmínkách, které si sami nevybrali. (Szaló, 2011)

Prostřednictvím jazyka dochází k manifestaci přináležení a demonstraci solidarity vůči určité skupině, která se charakterizuje navenek specifickým jazykovým kódem. I uvnitř

komunity většinou existují různé varianty používání těchto kódů, které odráží hierarchii a mocenské uspořádání uvnitř skupiny. K demonstraci identity dochází ale i navenek. Dochází k ní skrze vytváření hranic mezi „námi“ a „jimi“. Jen tak je schopná skupina sama sebe identifikovat a svou pozici tak vůči ostatním jazykům posilovat. (Kopkáš, 2011)

4.2 Moc

Pole moci je podle Pierra Bourdieho prostor silových vztahů, kde dochází k souboji mezi kapitály. Všechny prostředky k vytváření majoritního diskurzu vlastní stát, který je proto místem, kde dochází ke koncentraci a uplatňování symbolické moci. Stát shromažďuje veškerý symbolický kapitál a ručí tak za autoritativní akty. Vytváří tak „společností garantovanou sociální identitu nebo legitimitu svazků a skupin“. (Bourdieu, 1998) Jiným polem boje o symbolickou moc může být podle Bourdieho jazykový trh mezi jednotlivci. V jeho prostředí se hodnota vyvíjí na základě společenské akceptace a může být směněn, za ve společnosti získanou, prestiž a uznání. (Bourdieu, 2014) Jazykové kompetence tedy odráží postavení jedinců ve společnosti.

4.3 Kapitál

Kapitálem lze podle Bourdieho chápat cokoli, co vykazuje známky „diferencujícího (resp. stratifikačního)“ efektu a způsobuje nerovnou distribuci uznání a moci. Všechny druhy kapitálů musí být přitom převoditelné na kapitál symbolický. Ten společně s habitem ovlivňuje jednání, na základě jehož získává aktér uznání. (Růžička, Vašát, 2011) Výsledkem transmigrace je také budování nového sociálního pole, v rámci kterého se mění a posouvají kapitály uznávané na původním/jiném poli. (Szaló, 2007) Jedním z nich mohou být například jazykové kompetence.

Symbolická odlišnost jazyku se projevuje u migrantů právě na schopnostech sdílet se s okolím a celkově může být překážkou integrace. (Kopkáš, 2011)

Lingvistický kapitál založený na znalosti jazyka je formou kapitálu vtěleného, jedná se tedy o habitus. Toho to kapitálu nabývá člověk skrze vzdělání a rodinu. Čím méně jím lidé ve společnosti disponují, tím vyšší je jeho hodnota, pro tento kapitál však musí existovat také trh, na kterém je možné ho směnit například za uznání, prestiž nebo ho i přeměnit na kapitál ekonomický nebo sociální. (Padevětová, 2024)

V rámci konceptu privilegované migrace se dá uvažovat o různých typech migrantů, kteří disponují určitými výhodami, které jsou v hostující zemi vnímány jako benefit. Těmito

výhodami může být pas, který jim umožňuje snadný pohyb přes hranice, ale i jazyk, se kterým do země přicházejí. Zvláště pokud ovládají jazyk anglický, nepodléhají takovému tlaku se jazyk naučit, protože si se svou vybaveností – angličtinou, vystačí. Tito imigranti jsou často v hostující zemi přijímáni lépe než migranti nucení. Stereotypům, které konstruuji média a politika totiž neodpovídají, mají totiž kolikrát tak vysoký kapitál, že dosáhnou na pracovní pozice v primárním sektoru. (tamtéž)

4.4 Politiky

Zákonodárná ustanovení a politická autonomie, ačkoliv nejsou jediným stavebním kamenem jazyka, jsou pro jeho zachování nezbytné. Stejně tak jsou důležité i nějaká vize nebo strategie dalšího vývoje. (Šatava, 2001) Transnacionální pole se může stát prostředkem ovlivňování zahraniční a hospodářské politiky mezi státy. (Szaló, 2007), a následně posilovat pozici různých jazyků jak ve vztahu k státu, tak ale především ve vztahu k jedincům (tka státu na učení se jazyku v rámci integrace). (vytváří legitimitu různým jazykům)

V rámci přístupu státu k menšinám pak stát v rámci svých agend zároveň vytváří prostor pro udržování ne-dominantních jazyků. Výběr a formy podpory menšinových jazyků jsou součástí „politik identit“. Na nich se stát podílí v dialogu s menšinovými zájmovými skupinami. „Politiky identit“ označují praktiky, které pomáhají zvýznamnit identity marginalizované, utlačované nebo nerovnoprávné prostřednictvím emancipačního hnutí. Emancipací a prosazováním těchto identit dochází k přeorganizování mocenského uspořádání v souboji o zdroje. (Hirt, 2005) Prosazení jazyka na úrovni kulturní, popřípadě legislativní (správní), je pak chápáno jako jeden z aktů uznání zájmové skupiny.

5. Metodologie

5.1 Výzkumný problém a otázky

Jako svůj výzkumný problém jsem si ve své práci stanovila „Vliv politických kontextů na jazykové strategie“. Vlivem válečné invaze na Ukrajině v roce 2022, lze sledovat mezi rusky- nebo ukrajinsky-mluvícími horlivou debatu o jazykových praktikách, která se týká etnické nebo politické identity a jejich manifestací navenek. Jazyk se tak jeví být symbolickou bariérou při tlumočení, která v některých kontextech vyžaduje změnu slovníku. Jazyk se stává strategickým prostředkem, skrze který dochází k deklaraci politické, národní nebo etnické identity, vlastních jazykových kompetencí a kulturního kapitálu na (nejen) „jazykovém trhu“ (Bourdieu, 2014).

Dále uvádím výzkumné otázky, které dále můj výzkumný problém rozvíjejí, a které jsem si na začátku před vstupem do terénu stanovila:

- Jak se etnické a politické kontexty související s válkou na Ukrajině promítají do reflexe jazykových praktik tlumočnicků?
- Jak reflektují tlumočníci svoji znalost jazyků jako kulturní kapitál kontextu válečných událostí?
- Jak reflektují své jazykové kompetence v kontextu politických identit?
- Jak jazykové praktiky konstruují pocity přináležení vs. distance?
- Jak reflektují kontexty svých jazykových praktik?

5.2 Výzkumná strategie

Vzhledem k tomu, že se jedná o bakalářskou práci v oboru antropologie, zvolila jsem strategii kvalitativního výzkumu, v kterém mi jde hlavně o to holisticky nahlížet zkoumanou sociální realitu, tedy sledovat či akcentovat jednotlivé příběhy aktérů a zároveň zkoumané sociální realitě porozumět. Namísto sběru číselných dat jsem si kladla otázky typu co?, kdo?, jak?, kde?, kdy a na základě nich pak proč? Jevy jako jsou názory, postoje a hodnoty lze jen těžko kvantifikovat. (Novotná, Špaček, et al., 2019)

Záměrem kvalitativního výzkumu je také zachytit pluralitu a diverzitu, které pomáhají evidovat právě to nekvantifikovatelné. Cílem výzkumu je zasadit data do kontextů. Kontext je pro antropologii klíčový, a proto volím takový výzkumný design, který je citlivý k mnohovrstevnatosti sociální reality, zajímá se o okolnosti, které jsou formativní ve vztahu k dané problematice. Pro kvalitativní přístup je důležitý důraz na induktivitu, ale i emickou perspektivu tzn. výpovědi aktérů a důraz právě na jejich perspektivu. (tamtéž)

5.3 Technika tvorby dat

Jako metodu k vytváření dat jsem zvolila primárně polostrukturované rozhovory. Spíše než o kladení otázek se ale vzhledem ke zvolené výzkumné strategii jednalo o „povídání si“ v rámci sledování problému do hloubky. (Novotná, Špaček, et al., 2019) Zároveň jsem prováděla pozorování, které posilovalo moji citlivost k danému tématu, umožňovalo mi identifikaci tlumočnických praxí a způsobů komunikace. Protože se dominantně zaměřuji na reflexi aktérů, zúčastněné pozorování bylo především podkladem pro vedení rozhovorů. Zároveň si uvědomuji a reflektuji svou jazykovou bariéru, která by mě v takovém případě dost omezovala, nerozuměla bych důsledně jazykovým promluvám. Pokud jsem situačně (v rámci pozorování) narazila na konflikt, o kterém jsem se domnívala, že se týká tématu mé práce, rozvedla jsem na toto téma s aktérem později konverzaci buď bezprostředně po tom, nebo v rámci domluveného rozhovoru. Rozhovory jsem většinou otevřela narativní otázkou „Co je podle Vás náplní práce tlumočnicka v Centru?“. Později jsem čerpala z otázek připravených pro polostrukturovaný rozhovor. Ve své práci jsem tedy využila nakonec kombinaci těchto dvou metod.

5.4 Výběr vzorku a prostředí výzkumu

Aktéry pro mě byli tlumočníci pro ukrajinské běžence, kteří pracují v Centru [pozn. aut. místo v textu anonymizováno na tento obecný výraz] , kde se dostává pomoci ukrajinským běžencům v oblasti jejich vízového oprávnění Centrum se nachází v Praze, otevírací dobu má většinou od osmi hodin ráno do tří hodin odpoledne. V Centru jsou nabízeny konzultace ohledně vízového řízení, sociálních služeb, pojištění, nabízí i dětský koutek a je přístupné pro imobilní osoby. V celé budově jsou pak k dispozici právě tlumočníci. Centrum bylo již jednou v rámci Prahy přemístěno a podoba jeho agendy se spolu s novelizacemi zákona měnila. Celkem denně budovu navštíví přibližně 200 klientů. Zřizovatelem centra je státní instituce a tlumočnický zde zastřešuje její pod orgán. Tlumočníci zde pracují na zkrácený úvazek na DPP nebo DPČ.

Podmínkou, kterou jsem si stanovila pro výběr vzorku, bylo, že tlumočnick, se kterým jsem vedla rozhovory, pracuje v Centru alespoň od roku 2022. Domnívám se, že v takovém případě jsou již pracovníci seznámeni s chodem Centra a již získali jisté zkušenosti s komunikací s uprchlíky. V rámci toho řešili i své jazykové praktiky, které byly vyjednávány ve vztahu ke svému okolí a opakovaně.

V práci nemám v úmyslu vycházet z metodologického nacionalismu, který předpokládá, že národ je přirozenou sociální a politickou formou moderního světa. (Wimmer, Glick Schiller, 2009) Proto kritériem výběru vzorku byli nejen etničtí Ukrajinci, ale i tlumočníci jiných etnik bývalého Sovětského svazu nebo i mimo něj. Jedná se o tlumočníky, kteří se prostřednictvím svých jazykových kompetencí s uprchlíky zvládnou domluvit.

Většinu svých rozhovorů jsem vedla v rekreačních prostorech Centra, kde jsme nebyli s aktéry rušeni, v soukromí, na místě jim dobře známém a zároveň v prostoru, který nevyžadoval naše přemísťování po ukončení pracovní činnosti. Na rozhovor jsme tak měli dostatek času a nevyžadoval příliš mnoho organizačních příprav. V případě nutnosti doplňujících otázek jsem se mohla k aktérům jednoduše vrátit a případně se jich doptat na nejasnosti nebo doplňující otázky. Otázky se týkaly několika tematických okruhů, rozhovor jsem otevřela narativní otázkou „Co je podle Vás náplní práce tlumočnicka v Centru?“ a pak na ni plynule navázala pasportizačními otázkami, které zahrnovaly i otázky na téma jazykových kompetencí. Poté jsem se dotazovala na jazykové praxe aktérů, jak je válka ovlivnila a jak je v rámci zaměstnání vnímají. Ptala jsem se na to, s jakými reakcemi okolí se setkali, jak okolí reflektuje jejich pozici a jak oni hodnotí jazykové kompetence klientů. Dále mě zajímalo, například, zda mezi jazyky přecházejí a jakým způsobem a proč k tomu dochází.

Všechny rozhovory jsem nahrávala na diktafon mobilního telefonu, a to vždy se souhlasem aktérů.

Do výzkumu se celkem zapojilo osm osob, jednalo se o čtyři muže a čtyři ženy dohromady z třiceti tlumočnicků v Centru, různého staří a etnického nebo národnostního původu. Z důvodu anonymizace nebudu uvádět jednotlivé charakteristiky aktérů, ale představuji je souhrnně. Mezi tlumočníky, se kterými jsem hovořila, byli lidé původem z Česka (z bil. Rodiny,...), Ukrajiny, Ruska, Kazachstánu a Gruzie. Byli ve věku od 25 let do 63. Jazyky, ze kterých aktéři tlumočili, byly různé. Stejně tak se lišilo, zda ve stejném jazyku zůstali nebo přešli do druhého, většinou šlo tedy o jazyk ruský nebo ukrajinský...do češtiny. U většiny z dotazovaných se jednalo o jejich hlavní pracovní činnost, přičemž někteří z nich byli také studenti a jiní dobrovolničili na jiných pozicích. V rámci jejich agendy je každý den zvolen jiný tlumočnick ke koordinaci směn a obědových pauz a zůstává v Centru nejdéle.

Každý rozhovor byl v průměru zhruba 50 minut dlouhý a výzkum trval od března 2024 do května téhož roku.

Vybrané téma jsem zvolila takové, protože se v prostředí ukrajinských uprchlíků v rámci své pracovní aktivity pravidelně pohybuji a z toho důvodu je mi i známé. Identifikovat situaci, kterou jsem se rozhodla zabývat, pro mě bylo na základě běžné konverzace a pozorování jednoduché, a na základě dosavadního studia antropologie a k aktuální povaze tématu vhodné a zajímavé.

5.5 Etické otázky a situovanost

V textu jsem data aktérů anonymizovala a snažila se k nim přistupovat s potřebnou citlivostí. Nakonec jsem se rozhodla anonymizovat i místo, kde celá agenda probíhá se záměrem aktéry co nejvíce chránit. Je tomu tak z důvodu, že jsem si vědoma, že se jedná o citlivé téma, které se týká identity aktérů, proto jsem se snažila co nejvíce respektovat jejich hranice a vyhnout se tomu, aby je výzkum poškodil. Aktéři byli dále informováni o tom, o jaký výzkum přibližně jedná, a zároveň o tom, kde bude publikován.

Na stejném místě, kde tlumočníci překládají, pracuji na jiné pozici i já. Vzhledem k tématu projektu svoji situovanost hodnotím jako vhodnou, protože již mám určitý vhled do problematiky, založený na několikaleté praxi. Zároveň jsem si schopna díky rozdílné náplni práce udržet požadovaný distanc a nezaújatost.

5.6 Analýza dat

Kvalitativní výzkum pracuje s daty „*kvalitativním způsobem*“. (Konopásek, 1997) Dle definice Z. Konopáska jde v kvalitativním výzkumu o to, „*umět data přečíst nějakým novým, pozoruhodným, přesvědčivým a sociologicky relevantním způsobem*“. (Konopásek, 1997) Data z rozhovorů a z pozorování jsem nejdříve i s pasportizací přepsala a pak jsem je uzavřeně i otevřeně kódovala. Tam, kde se mi kódy vyskytovaly často nebo tam, kde se opakovaly, jsem se zaměřovala na vztahy mezi kódy, které by mohly interpretovat data a zodpovědět moje předem položené výzkumné otázky. Pomocí vytvoření těchto skupin a hierarchií kódů jsem došla k závěru, že bych v práci mohla na významy jazyku nahlížet jako na jednotlivé oblasti významu a tak je interpretovat v rámci vybrané teorie. (Konopásek, 1997)

6. Výklad

Ve výkladu se zaměřím na významy a praktiky jazyka v kontextu práce tlumočnicků pro ukrajinské uprchlíky. Zaměřím se na to, jak jsou prostřednictvím jazyka v reflexích tlumočnicků vyjednávány politické identity, sociální postavení a moc.

Jako svůj výzkumný problém jsem si, jak bylo již uvedeno výše, stanovila Vliv politických kontextů na jazykové strategie. Vlivem války na Ukrajině se v roce 2022 významy ruského a ukrajinského jazyka změnily. Jazyk se jeví být symbolickou bariérou při tlumočení, která v některých kontextech vyžaduje změnu slovníku a stává se strategickým prostředkem, skrze který dochází k deklaraci politické, národní nebo etnické identity, vlastních jazykových kompetencí a kulturního kapitálu. (Bourdieu, 2014).

Tlumočníci v Centru jsou minimálně bilingvní, tzn., že ovládají češtinu a jeden z jazyků zemí bývalého Sovětského svazu, což může vést k napětí vzhledem k tomu, že v rámci války jazyk nabývá nových významů. Jazyk slouží k vytváření hranic, vymezování se vůči okolí a artikulování vlastních postojů, přičemž ruština je spojována s agresí Ruska a prestiž ukrajinštiny, jako nástroje pomoci, roste.

Tlumočníci vstupují do transnacionálních polí a také tlumočí lidem, kteří se v mnoha případech nevyvazují z vazeb k zemi původu. Tlumočníci jsou součástí každodennosti, kterou uprchlíci zažívají. (Szaló, 2007) Mnoho ukrajinských uprchlíků udržuje kontakt se svými rodinami a přáteli na Ukrajině a v Rusku a počítají s možným návratem domů po skončení války. Jiní začali budovat svůj druhý domov tady. Tyto osoby plánují zůstat v České republice z mnoha různých důvodů. Ptala jsem se proto dále na to, jak se v závislosti na temporalitě mění jazykové kompetence a integrace.

6.1 Jazykový kapitál tlumočnicků

Lingvistický kapitál se týká i kompetencí tlumočnicků pro ukrajinské běžence, kteří je uplatňují na trhu práce. Tuto práci nezískali odborným školením, a jejich cílem nebylo dokonce ani stát se tlumočnický. Využívají svých kompetencí, které získali buď v rámci socializace nebo v rámci akulturačních procesů.

„Tady z nás profesionálové nejsme nikdo, to je vlastně job, který vytvořila válka“

-Petr

„Byla to náhoda. Nikdy jsem nemyslela, že budu takhle tlumočit. Že se dostanu sem, začalo to dobrovolnictvím. Pro mě to bylo důležité pomoci co nejvíce lidem, a zatím to tak vidím. Dokud to někdo bude potřebovat, tak pomáhat budu. A taky je dobré, že za to někdo platí.“

-Kateryna

Tyto jazykové kompetence vnímají prointegračně, protože si sami integračním procesem prošli a zároveň si udržují svou původní identitu vázanou na zemi původu. Stejný model jednání očekávají i od klientů a o své roli uvažují tedy jako o dočasné, resp. počítají s tím, že jejich podpora pro ně nebude nutná na vždy.

„Je to důležité umět, protože je to tvůj stát, tvoje kultura, ty musíš pokračovat se svojí kulturou dál, proto jestli člověk někde bydlí, musí se myslím alespoň snažit se ho naučit.“

„Jestli tady chtějí zůstat a mít práci, musí se ho začít učit, je to pro ně důležité, přijdeš do obchodu a na tebe někdo mluví a ty nerozumíš. Já jsem to na začátku zažila, oni řekli na shledanou a já nemohla zopakovat ani to slovo. Ty se cítíš v tom státě špatně, ty se cítíš osamocena, všichni mluví a ty nerozumíš, o čem, já občas taky nerozumím, když Čech mluví rychle nebo říká nějaké vtipy, můžu taky občas nepochopit, ale musíš.“

„Když jsem přicestovala do Česka, taky mi to říkali kamarádi, ano, když tu budeš chtít zůstat, budeš se muset začít učit, snažit se, půjdeš do lékárny, nemocnice a nedokážeš vysvětlit, co chceš a cítíš se špatně.“

„Taky může na úřadech narazit na někoho, kdo neumí anglicky, ale já se snažím ostatním vysvětlit, jste v Česku, je to jejich mateřský a státní jazyk, nemusí s tebou přecházet na angličtinu, když neumíš, můžeš si s sebou vzít tlumočnicka, proto myslím, že člověk musí pochopit, že musí začít mluvit jazykem, kterým se mluví ve státě, kde bydlí, když pojedeme do Ameriky, taky nebudeme mluvit česky, budeme se snažit anglicky.“

-Vanda

Jazykové kompetence tlumočnicků se liší. Protože nikdo z nich (až na jednoho) v tomto oboru není odborníkem a před válkou se věnovali povětšinou něčemu jinému, liší se i jejich přístup k jazykovému purismu. Pro některé z aktérů je důležité mezi jednotlivými jazyky „nepřecházet“,...

„Jednou se mi stalo, že cizinka přísahala, že už v životě nepromluví rusky, takže když to člověk míchá, může se jich to dotknout, protože já taky nemám ráda, když někdo kazí češtinu, tak to je ten důvod, proč si myslím, že to lidem vadí, tím pádem ten jazyk ničíte“

-Olga

„Ukrajinsky rozumím, ale mluvím tady rusky, protože neznám ukrajinskou gramatiku. Poskládám jednoduché věty, ale nemám v tom jistotu, takže raději mluvím rusky a nemíchám to.“

-Madi

„Ukrajinci reagují na ukrajinštinu dobře, ale spíš mě pak poučují o přízvuku, „dont touch our language“, když někdo začne mluvit naším jazykem špatně, lidi to nemají rádi.“

-Davit

...jiní k zaměňování ukrajinštiny a ruštiny (tzv. code switching) přistupují jako k něčemu „přirozenému“ a v Centru, i v rámci svých sociálních skupin mimo práci, běžnému.

„Děti se narodily tady, chodily tu do školky a do školy, a neznají úplně ten rozdíl mezi ukrajinštinou a ruštinou, protože asi manžel mluví rusky a já ukrajinsky. Takže ty slova máme namíchané, někdy se ptají, jestli to je v ukrajinštině nebo v ruštině.“

-Kateryna

„Tady“ (v Centru) „mluvím takovým mixem ruštiny a ukrajinštiny, po válce jsem začal používat hodně ukrajinských slov, protože je používám v práci, tady jsem s tím začal a zkouším to“

-Roman

„Nejvíce klientů si myslí, že jsem Ukrajinec, ale párkrát se mě ptali, protože to nezvládli odhadnout. Když s nimi mluvím o jiných věcech než těch pracovních, řeknu jim, že nevím, jak to říct ukrajinsky a odpovím jim rusky.“

-Roman

„Kvalitu“ osvojované češtiny reflektovali tlumočníci mezi sebou různě. Stejně jako u klientů (viz 6.1) má podle nich na podobu jazyka vliv několik faktorů. Nejlépe si podle nich jazyk osvojují studenti a nejhůř se daří z aktérů zbavit se přízvuku matkám na mateřský, dalším faktorem je podle nich talent.

„Studentky tady mluví velmi dobře česky, holky na mateřský mají přízvuk horší“

-Olga

„Jsou lidé, kteří se chtějí naučit, ale jsou lidé, kterým zůstane přízvuk navždycky, je to o těch buňkách, který na ten jazyk mají“

-Olga

6.2 Jazykové kompetence klientů (přehodit s tlumočník)

V centru překládají tlumočníci uprchlíkům a pracovníkům MV v rámci úředního jednání. Většina pracovníků MV mluví česky a ke komunikaci využívají tlumočení. Jen pár z nich jsou rusky- nebo ukrajinsky- hovořící, a ti pomoc tlumočnicka většinou nepotřebují. Tlumočníci vždy ovládají češtinu, která dosahuje různé úrovně a má různý přízvuk. Klienti většinou češtinu neovládají a hovoří ukrajinsky, rusky, suržykem, tedy mixem ukrajinštiny a ruštiny nebo jazykem jiným.

„Většinou se mnou klienti mluví rusky nebo suržykem, což je mix ukrajinštiny a ruštiny – ruská lexika, přízvuk ukrajinský.“

-Roman

Aktéři reflektují, že na podobu jazyka klientů má vliv několik faktorů – vzdělání, oblast, z které přišli a podoba situace, do které je válka přivedla. Uprchlíci z východní Ukrajiny mluví více rusky než ti ze západní Ukrajiny. Uprchlíci ze západní Ukrajiny většinou ovládají ukrajinštinu, běženci ze Zakarpatské oblasti však ukrajinsky někdy neumí a mluví buď rumunsky, maďarsky, slovensky nebo rusínsky. Roli také hraje, zda jsou klienti z měst, kde měli přístup k lepšímu vzdělání nebo z vesnic, kde jsou možnosti omezené.

„Když přicházejí z oblastí více rusky hovořících – Odesa, Charkov – někteří z nich mluví rovnou rusky, většina tedy ukrajinsky, nebo je to takový ten jejich mix, tzn. suržyk, takže se to prolíná. Ti, co jsou ze západní Ukrajiny, mluví většinou ukrajinsky, nebo něčím, čemu

vůbec nerozumím, asi rusínštinou. U těch, kteří tady žijou delší dobu nebo sem jezdili za prací před válkou, tak mluví česky.“

-Madi

„Ze západní Ukrajiny hodně lidí přijíždí a nemluví ukrajinsky, ale podle ukrajinské legislativy je to v pořádku, protože tam máme rumunskou, maďarskou a malou slovenskou menšinu. Oni mají své školy, kde se učí svým jazykem a navíc mají povinnost znát ukrajinštinu, alespoň rozumět jí.“

-Kateryna

„Jazyk se v různých částech Ukrajiny liší, v západní Ukrajině mají hodně nářečí a ani všichni Ukrajinci nerozumí, protože to záleží na jednotlivých vesnicích.“

-Roman

Roli také hraje to, zda jsou klienti z měst, kde měli přístup k lepšímu vzdělání nebo z vesnic, kde jsou možnosti omezené.

„Ale jsem hrdá, když vidím lidi z Kyjeva. Jsou takoví kulturní, slušní, hezky mluví, je to taková trochu elita. Bylo by dobré, kdybych jich tady bylo víc. Máme jich tam hodně, ale oni tam většinou taky zůstanou, protože tam mají hezkou práci, barák. Tady by museli pracovat tam, kde je vezmou, a platit nájem.“

„Myslím si ale, že většina ukrajinských Romů se vrátila. Myslím, že by to tady neměli jednoduché. Neumí jazyk, nájmy jsou vysoké, a jestli máš hodně dětí, musíš hodně vydělávat, abys to zvládl. A kroužky a tak. Proto se asi i lidé pak chtějí vrátit na Ukrajinu. Je to těžké pro ně najít práci, když neumí jazyk. Pojištění musíš platit“

-Vanda

Dalším faktorem je věk klientů a jejich předchozí zkušenosti. Obecně z reflexí aktérů vyplývá, že lépe se v Centru domluví mladší člověk, protože má více zkušeností ze zahraničí a například i s vízovým řízením.

Liší se to generačně. Ti mladší spíše porozumí, ti starší se více leknou, protože jsou ostražitější. Mohou mít nějaké negativní zkušenosti s tím, že se jich někdo na něco ptá. Ti

mladší mohli být už někde v zahraničí, kde si žádali o vízum. U těch starších, zvláště z malých vesnic, je možné, že vyjeli poprvé za hranice.

-Madi

Zároveň se na podobě jazyka a na jeho změně podílí přímá zkušenost s válečným konfliktem a traumatem.

„U těch Ukrajinců to může dělat problémy na začátku, teď už se to moc nestává, protože to není ta samá vlna, že odmítnou mluvit rusky, protože prostě měli nějakou špatnou zkušenost, tak někdy pomůže, když řeknu, že jsem Češka, že se jim ruštinou snažím pomoci“

-Olga

Intence tlumočnicků v posilování jazykových kompetencí klientů. Na pozadí vlastní zkušenosti formulují nutnost zkompetentňování klientů. Nicméně toto získávání jazykové kompetence je umisťováno mimo agendu tlumočnicků. Tlumočníci identifikují pluralitu jazyků, kterým mohou mluvit klienti, resp. kterými mluví lidé s nimiž se setkávají v okruhu migrantů z postsovětských republik. Dávají ho do vztahu k zemi původu, k době, kdy se učili jazyk, k rodinnému původu.

Aktéři reflektovali úspěšnost klientů při osvojování si českého jazyka následovně. Jako nejúspěšnější označují děti a studenty, kterých se týká povinná školní docházka a přijdou tak do kontaktu s česky-mluvícími jedinci častěji.

„Lépe se integrují ti, z vlastní zkušenosti vím, že děti na základních školách, pokud nebyly ve třídě, kde bylo více než pět jejich spolužáků z Ukrajiny, byly nuceny se začít výborně jazykově orientovat, a tak se integrovaly. Ty třídy, ve kterých je více ukrajinských kamarádů, vytvoří buňku a neintegrují se, nebo se integrují, ale méně.“

-Vanda

Děti ukrajinské se naučí češtinu rychleji, protože chodí do školy. Děti mají i českou výslovnost, rychle pochopí gramatiku tím, že se rychleji učí, ale zároveň tím, že komunikují. Neliší se důvod, proč uprchlíci neumí česky, a proč neumí česky někdo, kdo je tady 10 let na pracovní vízum.

-Vanda

Naopak nejzranitelnější skupinou jsou podle nich jedinci s nižším kulturním a ekonomickým kapitálem, pro které je kvůli tomu obtížnější vstoupit a udržet se na pracovním trhu. Často jsou tito jedinci nuceni se dokonce vrátit na Ukrajinu, kde disponují alespoň některým kapitálem jako insideři. Další ohroženou skupinou jsou uprchlíci důchodového věku, kteří také nemají tolik příležitostí k osvojování si jazyka cílové země, což se jeví z reflexí jako zásadní pro socializaci. (viz 2.1) .- reflexe

Myslím si ale, že většina ukrajinských Romů se vrátila. Myslím, že by to tady neměli jednoduché. Neumí jazyk, nájmy jsou vysoké, a jestli máš hodně dětí, musíš hodně vydělávat, abys to zvládl. A kroužky a tak. Proto se asi i lidé pak chtějí vrátit na Ukrajinu. Je to těžké pro ně najít práci, když neumí jazyk. Pojištění musíš platit

-Vanda

„Realita těch starších osamělých lidí je smutná. To, že žijí v podmínkách, které jsou obdobné jako u hodně chudých českých důchodců, a ještě osamoceni, je alarmující. Tzn., buď mají komunitu svých kolegů a kolegyně, kteří si ale třeba nevybrali, že jsou tu úplně sami, nebo se snaží proniknout do české společnosti, ale to se nedaří, protože nemají jazykové vybavení a nemají ani příležitosti.“

Při tlumočení aktéři artikulovali několik momentů zpochybnění prostého překladu, kdy jazyk již nebyl pouhým nástrojem překladu z jednoho kódu do druhého, ale nesl významy, které překlad přesahovaly.

Minulý týden se pán zlobil, že mu nechci pomáhat, já mu říkám, že tu nejsem, abych mu pomáhala, že jen tlumočím. Většinou si myslí, že my tady“ (v Centru) „na to tady máme určitý vliv. Když něco dopadne špatně, tak mají na koho to svalit, že jsme to špatně přeložili.“

-Kateryna

„Jednou se mi stalo, že přísahala,“ (klientka) „že už v životě nepromluví rusky, takže když to člověk míchá, může se jich to dotknout, protože já taky nemám ráda, když někdo kazí češtinu, tak to je ten důvod, proč si myslím, že to lidem vadí, tím pádem ten jazyk ničíte.“

-Olga

„Náplní práce tlumočnicka tady je trochu náročné tlumočení, občas pomáhám lidem, tady občas dávám něco ze sebe, protože když to přetlumočím přesně, oni tomu nerozumí“

-Davit

6.3 Jazyk jako prostředek pomoci, objektivní jazyk a kodex

Jazykové kompetence jsou aktéry reflektované jako prostředek k pomoci. Se záměrem pomáhat přišli prvotně také do Centra a několik z nich tlumočilo zadarmo. Tento akt je také prostředkem k vyjadřování solidarity, politických postojů, ale má pro ně i satisfakční význam. Tlumočení je tedy pro aktéry pomáháním proto, protože jim umožňuje zapojit se do podpory pro uprchlíky a pomáhají tak lidem postiženým válečným konfliktem.

„Jsem ráda, že jsem našla tu správnou cestu pomoci spoluobčanům, když jsem nemohla pomáhat tam. V jednu dobu to pro mě bylo opravdu důležité, protože jsem tím získala duševní klid, že jsem užitečná.“

-Kateryna

„Když začala válka, chtěl jsem Ukrajině pomoci. Na začátku to bylo mnohem stresovější, protože tehdy to byli lidé, kteří potřebovali pomoci hned, včera viděli raketu, z regionů okupovaných území a cítil jsem se dobře, že pomáhám.“

-Davit

Někteří reflektovali, že jejich jazyková kompetence v ruštině může být problematizována, přesto že kladli ve vztahu k jazyku agresora, jazyk jako prostředek pomoci na místo první. (viz 6.6)

„...já to beru jako jazyk, kterým mluví agresor, ale taky je to jazyk, který umožňuje pomáhat a komunikovat s lidmi, s kterými bych se nedomluvil nebo je jinak nepoznal, snažím se to oddělovat, když bych na začátku rusky nemluvil, nemůžu tady pomáhat.“

-Davit

„Pomáhá mu říct, že přišel na místo, kde mu chceme pomoci. Jenom párkrát mi někdo řekl, že mluvit rusky je špatné. Hodně to závisí na tom, jaký máš přístup. Pokud mluvíš rusky, ale jsi příjemný člověk nebo se jim vyloženě snažíš pomoci a oni vidí, že jsi tady pro ně, tak jim to je jedno.“

-Madi

„Pokud mluvíš rusky, ale jsi příjemnej člověk a nebo se jim vyloženě snažíš pomoci a oni vidí, že jsi tady pro ně, tak jim to je jedno. Navíc já rozumím ukrajinsky, kdybych je nutila mluvit na mě rusky, tak je možný, že by to bylo jiné...“

-Madi

„...když začala válka, chtěl jsem Ukrajině pomoci. Na začátku to bylo mnohem stresovější, protože tehdy to byli lidé, kteří potřebovali pomoci hned, včera viděli raketu, z regionů okupovaných území a cítil jsem se dobře, že pomáhám. Ted' musím tlumočit, ne pomáhat, být objektivní.“

-Roman

Objektivita se v některých reflexích jeví jako protiklad k této pomoci, která byla spojována především s dobrovolnickou prací na začátku války v roce 2022, kdy byla situace popisována jako „stresovější“.

Zároveň si uvědomují, že je to náročná věc, kdy nelze jen doslovně tlumočit, pomoc chápou širěji, navzdory regulí kódeksu. Ačkoliv většina aktérů začala tlumočit v rámci dobrovolnické práce, tlumočení v Centru není pouhou záležitostí intuice. Jedná se o aktivity regulované kódeksu ze strany MV. Aktéři při nástupu do funkce podepisovali příslib, kterým se zavázali k prostému převádění smyslu sdělení z výchozího jazyka do jazyka cílového. Přičemž kódeks artikuluje, že by se aktéři neměli aktivně zapojovat do komunikace nebo sdílet svůj názor a překračovat své kompetence a pravomoci. Zároveň za výsledek své práce přijímají morální zodpovědnost. Kódeks tlumočení v centru, tedy doslovné tlumočení pracovníka MV bez vlastního interpretování, vyžaduje u některých aktérů jistou úroveň sebeovládání, ve smyslu zachování objektivního postoje.

„Náplní práce tlumočnicků je pouze tlumočení, tak by to mělo být správně a nic jiného by neměli dělat. Měli by tlumočit co nejpřesněji, nemusí to být doslovné, protože pak někdy uniká smysl.“

-Olga

Aktéři někdy obvinují klienty z pohodlnosti, protože nechávají veškerou práci na tlumočnickovi, přitom oni mají za úkol podle kódeksu jen překládat.

„Problém je, že se“ (klienti) „neumí často vyjádřit, co chtějí, pořád mi to přijde, že jsou pohodlný trošku, když neví, co chtějí je to na dlouho a když bych to přeložila doslovně ani já to nechápu, tak nemůže ani pracovník MV“

-Olga

Jiní chápou pomoc navzdory regulím šířeji. (viz 6.5)

6.4 Byrokratický jazyk jako prostředek disciplinace a „crowd control“

Jazyk je tlumočníky užíván nejen k převodu jazykových kódů, ale jejich jazyková okompetence je využívána k organizaci chodu Centra. Týká se v první řadě usměrňování klientů. Tvoření front, vypisování žádostí nebo obyčejná potřeba využití toalet si vyžadují specifický slovník, který je používán i česky-mluvicími pracovníky Centra nebo jinak ruskymluvicími tlumočníky.

Specifickými slovy jsou například „*nastupnyy*“, kterým chce dotyčný sdělit, že může přistoupit k přepážce další na řadu, „*propiska*“, která označuje formulář potvrzení o zajištění ubytování „*ankety*“ jako žádosti, které klienti společně s tlumočníkem vyplňují.

Tlumočnick sám sebe vidí jako nástroj řádu, který napomáhá v Centru s hladkou komunikací mezi klientem a pracovníkem MV. Spolupodílí se také na tom, či dokonce je mu delegována, role koordinátora pohybu v Centru a aktivit v rámci něj. V tomto směru tlumočníci mluví zaprvé o tom, že jejich jazykové kompetence jim dovolují organizovat anonymní příchozí, počty klientů, kteří přicházejí do Centra a musejí být směřováni, aby mohly vyřídit své záležitosti a naplnit účel svého pobytu. Organizaci centra nezpochybňují, a tedy se identifikují s mocenským řádem úřadu MV. Svoji práci tlumočnicka vnímají jako širší. Přičemž se od této práce distancují.

„Náplní tlumočnicka není jen tlumočit, ale i koordinovat, udržovat požadavky MV a zvládat nápor lidí. Kdybych byla jenom tlumočnick, nemusela bych ty lidi nikam směřovat, vodit je do patra nebo ukazovat: "Jděte tam" nebo tak.“

-Madi

Jiní naopak tuto mocenskou roli vnímají jako zodpovědnost, kdy klienty interpretují jako ty, co nevyhovují organizaci MV a musejí být disciplinováni.

„Pomáháme v komunikaci, ale máme například i jiné funkce, jako je crowd control, když řekneme „další.““

-Davit

„Plakátky vytvářet nemůžeme, max. označení záchodů, aby se furt neptali.“

-Olga

Zadruhé je pro ně důležitý také time management. Tlumočníci si přivlastňují právo jednat za klienty (viz pomoc), aby mohl být úřad Centra efektivní.

Kdybych tlumočila na nějaké konferenci, tak bych to tlumočila slovo od slova, ale tady, kdybych to tak dělala, tak by se to prodloužilo třeba o půl hodiny. Já z něj občas musím z toho klienta vytlačit význam toho, co chce říct.

-Madi

Navzdory jejich zapojení nad rámec tlumočení ale vnímají, že jsou vyloučeni z vedení agendy MV. V té souvislosti reflektují, že nemohou poskytovat správné služby, protože agendě do konečného důsledku nerozumějí, ale především neznají potřebný slovník.

„Co já tam jako postrádám je ze strany vnitra pravidelná nějaká odborná přednáška, aby k tomu tlumočení měl ten jednotlivý tlumočnický kontext, protože čím víc tomu rozumí, tím vyšší kvalitu svého servisu může poskytovat...OAMP, ten má nějaké svoje důvody, proč to školení nedělá. Myslím si, že by to bylo dobré, ne aby tlumočníci překračovali svoji roli, tzn., konzultovali, ale aby tomu rozuměli lépe a tím pádem mohli poskytovat lepší službu.“

„No a s tím souvisí další věc - v rámci školení vysvětlit a pojmenovat odborné pojmy, co je třeba účel pobytu, a pak nějakým dalším způsobem zajistit odpovídající přesný odborný překlad. Nebo varianty, že může být odborný a pak může být něco pro klienty, kteří třeba

nerozumí té byrokratické řeči a vlastně by to chtěli nějak zjednodušit. Ted' je to takové tušení, ale není to metodicky dané.“

„Když tlumočnick má tlumočit v atomové elektrárně, tak by bylo dobré, aby si předtím přečetl, jak funguje jaderná elektrárna, jak funguje třeba chladírenská věž. Ne kvůli tomu, aby tam šířil své rozumy, ale aby tomu rozuměl, těm principům, které vycházejí z legislativy, proč se to tak dělá. Takže to není proti kodexu. Naopak, jednou ze zásad je, že by tlumočení mělo být přesné a úplné, ale jak může být přesné, když nerozumím odbornému kontextu toho.“

-Petr

Právě proto i kritizují slang, který byl v Centru zaveden a v rámci pružné organizace práce je většinou pracovníků přijat. (viz výše) Zároveň jako jazykoznačci si drží distanci od „nesprávného“ a nekorektního užívání jazyka.

„Existují kulturní odlišnosti, to, co se česky nazývá krkolomně potvrzení o zajištění ubytování, tak se překládá propiska a říkají to i pracovníci MV. „Propiska“, v kontextu celého bývalého sovětského svazu, je něco úplně jiného, mělo to třeba takový konsekvence, že když se chtěl někdo dřív přestěhovat do Moskvy, tak musel mít „propisku“, a když tu propisku nedostal, tak nemohl nikam vycestovat nebo se přestěhovat, a to znamená, že když mi těm klientům říkáme „propiska“, tak ne všichni jako viděj ten rozdíl, že to je jenom potvrzení o zajištění ubytování, „propiska“ pro ně je mnohem těžkotonážnější záležitost. To znamená, že jakoby se tam pohybujeme na takový tý interkulturní nějaký jako rovině. Otázka je do jaký míry to ovlivňuje a narušuje tu agendu.“

-Petr

Tyto překlady jsou častokrát přítom zavádějící a nepřesné, jak vysvětluje jeden z tlumočnicků.

„Existují kulturní odlišnosti, to, co se česky nazývá krkolomně potvrzení o zajištění ubytování, tak se překládá propiska a říkají to i pracovníci MV. „Propiska“, v kontextu celého bývalého sovětského svazu, je něco úplně jiného, mělo to třeba takový konsekvence, že když se chtěl někdo dřív přestěhovat do Moskvy, tak musel mít „propisku“, a když tu propisku nedostal, tak nemohl nikam vycestovat nebo se přestěhovat, a to znamená, že když mi těm klientům říkáme „propiska“, tak ne všichni jako viděj ten rozdíl, že to je jenom

potvrzení o zajištění ubytování, „propiska“ pro ně je mnohem těžkotonážnější záležitost. To znamená, že jakoby se tam pohybujeme na takový tý interkulturní nějaký jako rovině. Otázka je do jaký míry to ovlivňuje a narušuje tu agendu.“

-Vanda

...ale i byrokratický jazyk, kterým je agenda v Centru komunikována: (viz 6.4)

6.5 Jazyk jako kontrola (legislativní systém) – jazyk elit

Stejně jako z Foucaultova popisu panoptikonu je zřetelné, že k výkonu moci je místo násilných praktik využívána struktura. Strukturu v Centru představuje český legislativní systém pro ukrajinské uprchlíky. Panoptikum ale předpokládá disciplínu a pořádek, který v jistých případech nenastává. Tento meziprostor neřídí totiž jen předpisy a síla, ale především dynamika každodenních jednání. Jedná se o soubor vztahů a interakcí, které vytvářejí instituce i právní aparát a řídit se jimi mají „obyčejní lidé“. Pokud jsou formální pravidla, v tomto případě jazyk, který zprostředkovává informace a pravidla, v prostoru proměnlivá a nedostupná, dochází k posílení těch neformálních a vytváří se prostor pro diskuzi a smlouvání. K tomu dochází například na přepážkách nebo v internetových diskuzích. Kontrola nebyla oslabena, kontrola a dohled migranta se formuje do předem stanovených rámců státu. (Foucault, 2000)

Ve výpovědích se často opakovalo, že synchronní a doslovné tlumočení v Centru není možné, protože byrokratický jazyk není každému klientovi srozumitelný. Byrokratická struktura tak staví uživatele byrokratického jazyka do závislého postavení a tlumočníci si uvědomují svou zodpovědnost za budoucnost života klientů. Nezládnutím překladu může totiž dojít až k vyloučení klienta z pobytového oprávnění. Ve vztahu k nim jsou vytvářeny strategie k přežití, kdy tlumočníci argumentují tím, že pomáhají těm, kteří jsou jazykovým kapitálem vybaveni méně. Jazyk je tedy nástrojem hierarchizace společnosti, jehož propasti tlumočníci pomocí překonávají.

„Náplní práce tlumočnicků je pouze tlumočení, tak by to mělo být správně a nic jiného by neměli dělat. Měli by tlumočit co nejpřesněji, nemusí to být doslovné, protože pak někdy uniká smysl.“

-Olga

„Občas musíš najít nějaký mix slov, aby tomu ten klient rozuměl, pracovník to říká pokaždé stejně, já vím, o čem mluví, ale občas je to potřeba vysvětlit, vy máte vyšší vzdělání,“ (pracovníci MV) „odbornou školu, takže oni těm termínům nemusí rozumět.“

-Kateryna

„Když jsem tlumočila pro Romy v Malešicích, vůbec by nic nechápali, když bych jim to přeložila doslovně, takže jsem jim to řekla trošku jinak. Ti co žili na ty vesnici a ocitnou se tu, aniž by chtěli, často nechápou. Nelze jim tlumočit jako vysokoškolákům. Něco jiného je když přijdou lidi s Kyjeva, tam je to v pohodě, když se nechytají, tak je to většinou Zakarpatí a hodně tam bývá Romů a míšenců. A tam jsou Romové ještě jiní, žijí kočovným způsobem a ukrajinsky kolikrát neumí, mluví směsicí rumunštiny, maďarštiny, romštiny.“

-Olga

„Snažíme se jen tlumočit, ale občas potřebujeme pochopit, co potřebuje ten klient, protože máme specifické klienty, protože často nerozumí tomu, co potřebují - víza, dočasná ochrana - takže se snažíme zjistit, co potřebuje, protože on často taky neví, jak se tomu říká, je to teda složitější a stresující.“

-Davít

„Je potřeba zajistit odpovídající přesný odborný překlad, nebo varianty, že může být odborný, a pak může být něco pro klienty, kteří třeba nerozumějí té byrokratické řeči a vlastně by to chtěli nějak zjednodušit. Ted' je to takové jako tušení, ale není to metodicky dané.“

-Vanda

6.6 Jazyk agresora

Pierre Bourdieu řeší ve svém díle vztah mezi politikou a formováním kolektivní identity. Podle Bourdieho je národnost jako „tělesná gymnastika“ a verbální aktivita. Verbalizace činí každodenní zkušenost hmatatelnou a posilují kolektivní a historickou identitu. Mluvení zde představuje formu jednání, která častokrát zůstává jedinou viditelnou formou uplatňování diference. (Jean-Klein, 2001)

Bourdieu (2014: 91) dále rozvádí, že cílem politického jednání může dojít k „vytvoření či rozložení skupiny pomocí produkce, reprodukce či destrukce reprezentací, díky

nimž jsou tyto skupiny viditelné samy pro sebe i pro jiné“, jazyk slouží jako klíčová reprezentace, která umožňuje nejen udržovat, ale i měnit dosavadní řády a struktury. Změnou dosavadního řádu, dispozic a reprezentací dochází k transformaci dosavadních vtělených struktur a světa samotného. Je tomu tak proto, že politická reprezentace prostřednictvím slov umožňuje aktérům odhalit společné rysy a vytvořit tak kolektivní identitu, založenou na těchto rysech nebo společných zkušenostech. Každý pokus o přerozdělení moci vyvolává odpor ze strany dominantních skupin, které usilují o zachování nebo posílení své vlastní pozice. Jejich taktikou často bývá popření samotné existence politického zápasu, čímž se snaží udržet status quo. (tamtéž)

6.6.1 Uprchlíctví a národní stát

Moderní nacionalismus zahrnuje čtyři přístupy k lidství: „lid jako svrchovaná entita“, „lid jako občané státu“, „lid jako skupina závazné solidarity“ a „lid jako etnická pospolitosť“. Sjednocením těchto přístupů přispívá k vytváření obrazu o státě, který je teritoriálně vymezenou jednotkou s jasně definovanými „politickými, sociálními a kulturními hranicemi“. Migrací dochází k překračování těchto hranic a otřásání nacionalistických představ. Transnacionální migranti navíc zůstávají věrni a solidární vůči svému státu pokud nedochází k jejich asimilaci nebo zpochybnění společnosti jako „uzavřené nádoby“. (Wimmer, Schiller, 2009)

Migrační politiky tedy úzce souvisí s poválečným obdobím, kdy k budování národních států docházelo a ovlivnilo tak jejich samotný přístup k migraci. (tamtéž)

Zobrazování a vnímání migrace ovlivnily do značné míry národní státy, což se odrazilo v přístupu k imigraci a integraci nejen na úrovni legislativ, ale i na úrovni postojů dominantní společnosti. Metodologický nacionalismus, který předpokládá, že národ je přirozenou formou, fixoval představu, že lidé přicházející z jiného státu (resp. jiné etnicity), nemohou a priori nacházet místo v dané společnosti. Nicméně vlivem globalizace oslabily národní státy svou moc, proměnila se zkušenosti lidí, transnacionální sociální pole začala působit na situování jedinců i skupin v sociální realitě. To přispělo k rozrůzněnému přístupu k migraci a vnímání ne/akceptovatelného migranta. (tamtéž)

Klasické teorie předpokládaly, že nacionalismus je rané stádium evoluce a mezistupeň před nástupem modernity založený na zásluhách. Metodologický nacionalismus zapříčinil, že národní rámce modernity byly dlouho přehlíženy a téma nacionalismu nebylo problematizováno. To bylo zapříčiněno segmentací zkoumání jednotlivými vědeckými

disciplínami, naturalizací národního státu a vytvářením dichotomií jako je národ a stát nebo nacionalismus a demokracie. Dochází k tomu zejména z vůle západu distancovat se od své temné minulosti. (tamtéž)

Teorie „teritorializace imaginace společenských věd a zúžení analytického záběru na hranice národního státu“ ignoruje to, co se nachází za hranicemi státu. To znamená, že zapomíná na témata jako je kolonialismus nebo imperialismus, které přitom národní státy a jejich suverenitu do značné míry formovaly. (tamtéž)

6.6.2 Jazykové politiky v postsovětských státech

V kontextu války na Ukrajině je jazyk interpretován i jako etno-diferencující znak, který vytváří hranici mezi různými skupinami a odkazuje na minulost prostoru postsovětských republik. V kontextu války znovu reinterpretojí svůj vztah k mocensky silné ruštině tlumočníci z Gruzie, Kazachstánu a Ukrajiny.

6.6.2.1 Jazyková politika na Ukrajině

Přestože v roce 1990 hlasovalo pro nezávislost Ukrajiny 90% Ukrajinců, ukrajinský jazyk a identita se vzhledem k dlouholetým omezením ze strany Sovětského svazu, nenacházely v ideálním postavení. V roce 1989 získala ukrajinština status státního jazyka, což byl první krok k obnově ukrajinské kulturní a jazykové identity. O dva roky později, v roce 1991 se Ukrajina osamostatnila a nová vláda nabídla etnickým Rusům na území Ukrajiny možnost získat ukrajinské občanství. Tento krok měl napomoci k začlenění různých etnických skupin do nového státu. V roce 1994 zavedl prezident Leonid Kravčuk zákon, který ukládal ukrajinskému prezidentovi povinnost ovládat ukrajinský jazyk. Tento krok symbolizoval rostoucí důraz na ukrajinský jazyk jako na klíčový prvek národní identity. Později po zvolení Kravčuka jako prezidenta začal být ukrajinskému jazyku přikládán větší význam. V roce 1996 byla ukrajinština ustanovena jako jediný státní jazyk, čímž se z ruštiny stal jazyk menšinový. Ukrajinština se začala více používat na úřadech, ve školách a v jiných veřejných institucích. Ruština byla omezena ve zpravodajstvích, televizi a dalších médiích.

Rekonstrukce identity se neomezovala jenom na jazykovou politiku, ale zahrnovala také podporu národních znaků a symbolů a podporu rekonstrukce kolektivní paměti a historie. Projekt budování národa tedy na Ukrajině probíhal primárně skrze jazykovou politiku, která je důležitou součástí ukrajinské identity. Pravidla tykající se jazyka na Ukrajině nebyly

nikdy násilně vynucovány. To pravděpodobně přispělo k úspěchu jazykové politiky a zabránilo etnickým střetům. (Arel, 2017)

Etno-nacionalismus stojí na tvrzení, že jazyk symbolizuje moc. V jihovýchodní Ukrajině bylo možné sledovat zpochybňování primordialistického veřejného diskurzu, což vedlo k iniciativám ustanovit ruštinu jako regionální jazyk. Tento region také vykazoval určité napětí a nejistotu ohledně své loajality vůči Ukrajině, což se odrazilo v průzkumech veřejného mínění v roce 2013. V tomto roce většina obyvatel Donbasu litovala snah o osamostatnění se Ukrajiny. Avšak o rok později, v roce 2014, podporovalo sjednocení s Ruskem pouze 30% z nich, i když stále podporovali snahu o ustanovení ruštiny jako státního jazyka. (Polese, 2011)

6.6.2.2 Jazyková politika v Gruzii

Od 19. století probíhala v Gruzii rusifikace, byly zde zakládány ruské školy a v země byla rozdělena na dva názorové tábory – proruský a protiruský. Koncem století vzrůstal v zemi moderní nacionalismus a snahy o národní osvobození. I přes dobytí Gruzie Rudou armádou si země udržela míru nezávislosti. (Holmerová, 2006) Ruština se ale přesto stala úředním jazykem, jazykem používaným ve školách nebo při bohoslužbách. Gruzínský tisk byl cenzurován a vydáván samizdatově. Rusifikace v Gruzii probíhala na třech úrovních: politické - prostřednictvím zbraní, ekonomické - prostřednictvím kolonizace výroby a kulturní - hlavně prostřednictvím rusifikace škol. (Irine Chachanidze & Tamar Guchua, 2023) Stalinova politika se projevovala i pasportizací, prostřednictvím které stát sledoval jak národní tak etnickou příslušnost. Koncept etnicity byl pro Stalina součástí politického plánování, které posilovalo národní a kulturní návrat k hodnotám jednotlivých neruských národů a slučování jejich politik. Od vyhlášení nezávislosti a prvních svobodných voleb v roce 1990 viděli Gruzínci národní osvobození jako výsledek emancipace založené na třídním boji, při kterém byl národ chápán jako etnické společenství na místo občanského. (Abashidze, Z., 2021) Prezidentem se stal Zvia Gamsachurdia, který svojí nacionalistickou rétorikou přispíval k rozdělování obyvatelstva a později navíc odebral autonomii menšinovému etniku Abcházců. Konflikty přerostly v občanskou válku a potom v konflikt gruzínsko-abcházský, který byl ukončen za pomoci Ruska, které si nechalo zaplatit vstupem Gruzie do Společenství nezávislých států. Rusko podporovalo snahy Abcházie o osamostatnění a uzavřelo s nimi bezvívový styk. Podporu Ruska má také Jižní Osetie, která usiluje stejně tak o osamostatnění nebo přidružení se k Rusku. (Kokrment, 2010) Od 90. let jsou Abcházie a Osetie uznány Ruskem jako samostatné státy. Konflikty však dále pokračují.

(Kokrment, 2010)

„Je to tradice Ruské říše rusifikovat už dlouho, je to část ruské politiky nejen na Ukrajině, ale i v Polsku, v Gruzii, v Kazachstánu. V Gruzii jim to nedopadlo, protože pro Gruzince je nejdůležitější náboženství a jazyk, někdy ani vlastní stát pro ně nebyl tak důležitý, to je tragédie, protože jsme vždycky byli pod tlakem velkých impérií, je to pro ně identita, to je důležité...“

-Davit

„Rusky jsem se naučila v Gruzii, měla jsem ruskou vojenskou školu tam.“

-Vanda

„Pro Gruzince je nejdůležitější náboženství a jazyk. Je to pro ně identita. To je důležité.“

„Já jsem z Tbilisi a s rodinou mluvíme gruzínsky, gruzínština se řadí do kartvelských jazyků, je velmi starý a skládá se z arabštiny, turečtiny, francouzštiny a ruštiny, ruštinu jsem měl ve škole, byla to škola, která kladla velký důraz na učení se ruštiny“

-Davit

6.6.2.3 Jazyková politika v Kazachstánu

Ruština má stejně tak silné postavení i v Kazachstánu, kde je jedním z úředních jazyků, přičemž se snaží o vytěsňování kazaštiny z veřejného prostoru. Kazachstán je

etnicky heterogenní a z hlediska jazykové struktury se podobá Rusku. Po získání nezávislosti došlo ke změnám demografických trendů, kdy se zvýšil počet Kazachů. Tento proces je přisuzován politice kazachizace, či monoetnizace, které jsou častým jevem ve všech zemích, které jsou členy Společenství nezávislých států. (Aksholakova, Ismailova, 2013)

Jazykové plánování v Kazachstánu si klade za cíl posílit národní jednotu a zachovat jazyky všech etnických skupin a umožnit kontrolu nad dodržováním legislativy. Vlivem globalizace roste také důležitost anglického jazyka, a proto prezident Nursultan Nazarbajev zavedl kulturní program „Trojice jazyků“, který měl zvýšit mezinárodní konkurenceschopnost státu. Nezarbajev sám ovládá plynně kazaštinu, ruštinu i ukrajinštinu domluví se anglicky. Rozumí většině menšinových jazyků v zemi, kterými k jednotlivým etnikům promlouvá. (tamtéž)

V popředí zájmu je státní jazyk – kazaština, který je vládou i nezávislou společností podporován. Občané jsou podporováni k ovládnutí státního jazyka prostřednictvím bezplatné státní výuky. Příkazy a vyhlášky se týkají tisku, vysílání (kde ale v prime time stále dominuje ruština) a školství. Znalost státního jazyka je vyžadována od všech občanů, včetně prezidenta, předsedy parlamentu a ostatních státních zaměstnanců, pracovníků ve vědě, kultuře, školství nebo zdravotnictví. (tamtéž)

K hodnocení úrovně občanů vznikl systém KAZTEST, který byl vyvinut Ministerstvem školství k rozvoji metod školství. Kazašský jazyk je tedy jediným státním jazykem, ruština je ale stále oficiálně užívaná a v médiích dominuje, což se nelíbí především kazašským nacionalistům. Jazykové vyhlášky v zemi upravují Ústava a Zákon o jazycích. V Kazachstánu je k vyučování zvolena liberální a nenápadná metoda, která nenásilně posiluje symbolickou roli kazašského jazyka a národního vědomí. Ruština byla dříve jazykem prestiže a prostředkem k sociální mobilitě. Nyní tuto roli přebírá kazaština. (tamtéž)

Po ruské invazi na Ukrajinu se nálada v zemi stejně jako v Gruzii změnila a jazyk se stal nástrojem vyjadřování odporu a hegemonie ruštiny je oslabována. (Assyltayeva, et al., 2024)

Dříve ruská propaganda ovlivňovala lidi v Kazachstánu hodně, ale teď ji“ (propagandu) „zakázali, protože byla namířená i proti Kazachstánu. V Kazachstánu je spousta ruských uprchlíků, ale když Rusko zažádá o vydání ruského občana, Kazachstán jim musí vyhovět.“

-Roman

„Samozřejmě, Kazachstán je v podobné situaci jako Ukrajina z pohledu Ruska, tak mě napadlo, že jsme pomáhali i v Kazachstánu...“

„Ti, kdo jsou z východní Ukrajiny, mluví asi všichni rusky. My to máme v Kazachstánu stejně, ale je to rozdíl mezi severem a jihem. Na severu mluví více lidí rusky; například ve mém městě je 60 % lidí Rusové, takže mluvím převážně rusky. Ale starší generace ještě umí kazašsky.“

-Madi

6.6.3 Ruština v kontextu války na Ukrajině

Válka na Ukrajině podnítila velké množství občanů změnit svůj slovník, který se nyní stává manifestem politické kolektivní identity a projevem solidarity se skupinou. Rusky-mluvící tlumočníci se snaží oddělit dva symboly, které jsou jazyku přiřazovány: jeden odkazuje na agresora, zatímco druhý slouží jako prostředek pomoci. Mnozí tlumočníci svůj jazyk nemění a místo toho verbalizují své postoje k válce a jasně se vymezují vůči Rusku jako agresorovi. Tak zviditelňují své politické postoje a vyjadřují svou solidaritu s Ukrajinou. Pokud klienti vyžadují, může dojít k výměně tlumočnicka za někoho ukrajinsky hovořícího. Z promluv lze usoudit, že jazyk je v kontextu situace nástrojem k vyjádření odporu i solidarity, a že volba používání jazyka nabývá v období krize zásadního významu. Ruský jazyk byl několikrát v rozhovorech s rusky-mluvícími aktéry ospravedlňován jako prostředek pomoci. Tak si často v diskuzi s klienty v Centru svůj jazyk obhajují a řeší tak konflikt, se kterým se potýkají navenek i uvnitř sebe sama. Oddělování tvrzení, kdy se jedná jak o jazyk agresora, tak i o jazyk pomoci, legitimizují své aktivity a pomáhá jim nalézt „klid“.

Přeznačení jazyka, jako jazyka agresora, chápou někteří tlumočníci s mateřským jazykem ruštinou jako identitní a politický problém zároveň.

„Válka je pro jazyk bolestivá, protože velká část Ukrajiny mluvila vždycky rusky a teď je to jazyk okupanta, státu, který zabíjí naše lidi, hodně i známých lidí začalo mluvit ukrajinsky, je to kvůli té válce, kvůli tomu, že válčíme s Ruskem.“

-Vanda

„...v rámci Ukrajiny se mění jazyk hodně, protože oni každý den cítí tu válku a cítí že se jedná o jazyk agresora.“

-Davít

Což podle nich vede k tomu, že někteří ruskojazyční lidé z jejich okruhu přestávají ruštinu používat.

„Moje přítelkyně rozumí rusky, ale mluví jen ukrajinsky a ruštinu vnímá jako jazyk agresora, já se snažím jazyk ne „cancelnout“,“ (nezanevřít na něj)

-Davít

Reflektují i to, že se oni sami dostávali do nepříjemných situací, kdy byl jazyk stigmatizující. Obviňoval je z agrese a Češi tak vůči Ukrajincům otevírali debatu o schvalování války. Tlumočník pak cítil sociální tlak ruštinu nepoužívat.

„Na začátku války jsem měl strach mluvit rusky. Měl jsem hodně konfliktů z toho, když jsem telefonoval rusky. Někdo na mě přestal rvát, když to byl Čech, tak jsem mu česky řekl, ať na mě nemluví, a když to byl Ukrajinec, tak se mě ptal, jestli jsem proti válce nebo ne. Tak jsem odpověděl, že jsem proti válce. Pak se ptal, odkud jsem, tak jsem odpověděl, že z Kazachstánu. A když se mě zeptal, proč mluvím rusky, řekl jsem, že je to můj jazyk. Nejvíce konfliktů kvůli tomu bylo s Ukrajinci, ale ukrajinsky jsem se začal učit jen kvůli práci.“

-Roman

„Na začátku jsem se bála tady mluvit rusky, že někdo bude agresivní, že pokud mluvím rusky, tak jsem z Ruska a že jsem nějaký kolonizátor. Ale teď už ne, už jsem si zvykla.“

-Madi

„Na informace přišla paní a říkala: "Co jste za ukrajinské centrum pomoci, když tady mluvíte rusky?" Tak jsem říkal: "Tady je kolega/kolegyně, kteří na vás mluví ukrajinsky." Tak to skončilo, ale bylo to nepříjemné....,já jsem z toho nedělal žádnou tragédii, protože tak to mají. Zbytečná agresivita, ale okay, tak co, přijde další.“

-Vanda

Tento sociální tlak pak vede k obhajobě vlastního jazyka, kdy ti druzí jsou podezříváni z toho, že pouze rusky mluvit nechtějí. Přitom ale někdy jiný jazyk dobře neovládají.

„Myslím, že si vybírají jazyk, kterým s námi mluví, podle situace. Ted' si myslím, že všichni umí rusky, ale spousta z nich se rozhodla tak nemluvit. Někteří Ukrajinci ale neumí moc dobře ukrajinsky. Určitě jich je ale po začátku války víc...“

-Roman

„Ted' se Ukrajinci bojí mluvit rusky se svými lidmi, takže mluví ukrajinsky, ale ted' už se tolik nehlídají“

-Madi

Nicméně v situaci tlumočení je ruština zbavena stigma, protože je reflektována v souvislosti s jeho potenciálem pomoci.

„protože pro mě to je jiná věc – já to beru jako jazyk, kterým mluví agresor, ale taky jazyk, který umožňuje pomáhat a komunikovat s lidmi, s kterými bych se nedomluvil nebo je jinak nepoznal, snažím se to oddělovat, když bych na začátku rusky nemluvil, nemůžu tady pomáhat.“

-Davit

Jazyk je legitimizován dokonce představou, že jsou klienti rádi, když s nimi probíhá komunikace v ruštině, protože oceňují její srozumitelnost. Vlastní srozumitelnost jazykového kódu je pak nadřazována v obhajobě nad symbolické významy jazyka.

Občas jsou radši, když na ně začnu mluvit rusky, a preferují to. Pokud nemají nějaký špatný zážitek, tak to pro ně není problém. Na začátku byli na to citlivější, ale zase chápali, že ne každý umí ukrajinsky, občas se tlumočník vyměňoval. Přišli o barák nebo manžela, takže chápu, že nechtějí mluvit rusky, ale to se už skoro neděje.“

-Madi

Tělesné vlastnosti jako je barva kůže nebo tvar očí jsou důležité, pokud je vnímají a rozlišují pozorovatelé v rámci svých sociálních kategorií. Tyto rozdíly nejsou něčím přirozeným, ale jsou společností konstruovány. (Šlesingerová, 2005) V kontextu jazyka agresora pak ale tělesnost vyvazuje z kolektivní viny.

„Konfliktů jsem měl kvůli ruštině málo, protože oni vědí, že nejsem z Ukrajiny, kdybych byl Ukrajinec, vzbudí to reakci, oni poznají, že nejsem z Ruska ani Ukrajiny podle přízvuku a toho jak vypadám...“

-Davit

6.7 Podle jazyka poznáš cizince

Slova mohou napadat, zraňovat a vylučovat.

Odsouvání skupin lidí na okraj, marginalizace, je nástrojem sociální kontroly, který je namířen proti těm, co ohrožují stávající řád společnosti, její hodnoty a normy svou jinakostí. Na druhou stranu slouží sociální exkluze k posilování stávajících struktur společnosti a posilování její identity. Sociální exkluze se vztahuje k nerovnostem ve společnosti, tyto nerovnosti přitom nemusí spočívat v ekonomických rozdílech jedinců ve společnosti, ale mohou to být odlišnosti např. etnické, kvůli kterým k exkluzi dochází. Sociální exkluze zabraňuje v přístupu ke zdrojům a podílení se na jejich redistribuci. (Mareš, Sirovátka, 2008)

Přesto, že je mobilní způsob života stále častější a „usedlý způsob života“ se stává skoro přežitkem, je vnímán velkým počtem lidí kriticky. Benedict Anderson tvrdí, že vymezování vnějších hranic umožňuje státům zaujmout pozici „společnosti s hodnotami“. Na této společnosti se přitom podílí občané, kteří „se řídí zákony“ a „tvrdě pracují“. Vznikají jako protiklad k „neúspěšným občanům“. I migranti, kteří nejsou občany cílové země, například uprchlíci nebo nelegální migranti, jsou představováni jako hrozba pro zmíněné „společenství hodnot“. Tento diskurz je navíc podporován i na úrovni státu, který má za důsledek snahu občanů o vymezování se vůči těmto migrantům a posiluje averzi vůči nim. (Blachnicka-Ciacek, Trąbka, et al., 2011)

Integrace ukrajinských migrantů je pro většinu obtížná, a to především kvůli omezenému jazykovému kapitálu, ale i kvůli etnické identitě samotné, která v dominantní společnosti vyvolává pocit ohrožení a obavy ze ztráty stávajícího společenského řádu. Ukrajinci se tímto způsobem často ocitají na okraji společnosti, přičemž zranitelné skupiny se dostávají do dehonestujících situací.

Aktéři reflektují, že jejich jazyk ve veřejném prostoru není akceptován. Ačkoliv tlumočení dává jazyku z postsovětského prostoru hodnotu, veřejný prostor ji naopak odnímá. Jazyk podle nich potvrzuje jejich „jinakost“ a jejich status cizince.

„Minulý týden mi volal syn a říkal: „Já jdu do školy, mami, a tady nějaký starší pán strašně křičí na nějakou Ukrajinu a ona mu něco řekla a začali se hádat a on ji nakonec ještě bouchnul. Byla tam policie. Ona mluví ukrajinsky a on strašně nadává na Ukrajince. Co mám dělat?“ A pak z toho nemohl usnout. Neviděl nikde tak agresivní věci. Já myslím, že toho lidi mají prostě dost a vysvětlila jsem mu, že to se občas stává. Ty nevíš, jestli ten člověk nebyl opilý, co mu říkala ta paní v ukrajinštině, kvůli čemu byl ten konflikt. Není to dobře, že starší pán, muž bouchne do ženy v žádném případě, ale i to se stává a ty musíš rozumět tomu, že život je občas i takový, že uvidíš i takové věci a musíš to zvládat. Hlavně do toho nejit. Utíkej, nevíš, co to je za člověka. Ale on pak říkal: „Já půjdu do školy a nebudu, mami, mluvit ukrajinsky.“ Tak mu říkám: „Nemluv, nevíš, co to je za pána, jestli tam bydlí nebo ne, prostě jdi domů.“ Měl strach, že když zjistí ten pán, že je taky Ukrajinec, tak mu taky bude nadávat, ale neví, co to bylo za situaci. Možná to byl pár, Čech a Ukrajinka, nevím, ale snaží se mluvit méně.“

„Jindy jsem čekala syna, až přijde ze školy, a vyšli takoví starší ze školy a začali: „Ukrajino, běž do prdele!“ A mám strach, aby když zjistí, že je malý taky Ukrajinec, aby mu něco neudělali.“

-Vanda

Kulturní rozdíly v neverbální komunikaci mohou být zdrojem „nedorozumění, neshod a nepříjemností“ mezi etnickými a národními skupinami. (Argyle, 1976) Neverbální komunikace slouží k vyjadřování emocí nebo sdělování postojů. Může být ale i pouhou kulturní konvencí, v takovém případě ji nelze vykládat jako pokus o komunikaci. (LaFrance, Mayo, 1978)

„Ticho může existovat bez řeči, ale řeč nemůže existovat bez ticha.“ (s. 26) Tichu jsou připisovány okolím významy, ať už se jedná o záměr mluvčího nebo ne. Významy, které jim jsou připisovány, odráží kulturní podmíněnost. Mlčení může být ale i strategií rezistence, nebo také způsob, prostřednictvím kterého dochází k vyhýbání se problémům nebo konfliktům. (Johannesen, 1974)

Akteři používají tytéž strategie, jako v případě ruštiny jako jazyka agresora, nemluví na veřejnosti.

„Když jedu v metru nebo autobusem s dětmi nebo s někým, snažím se nemluvit moc nahlas ukrajinsky nebo rusky, mně se zdá, že Češi jsou trošku už unavení z uprchlíků, kterých je tu dost, myslím si, že ne každý to má rád, slyšela jsem, že hodně lidí už mělo konflikty z toho, že mluvili ukrajinsky a nějaký Čech začíná: „Běž domů“ a tak. Já nechci konflikty. Vanda

Někteří mají dokonce pocit, že válka tuto situaci zhoršila.

„Dřív to bylo jiné. Ted' za poslední rok se snažím mluvit méně v ukrajinštině nebo ruštině. I občas, když jdeme s kamarádkami na kafe a mluvíme ukrajinsky nebo rusky, snažím se nemluvit nahlas, protože nechci nazlobit ty lidi, kteří už toho mají plné zuby.“

-Vanda

Zároveň probíhá distancování se vůči některým uprchlíkům.

„Averze vůči Ukrajincům poroste a je to i kvůli tomu jak se chovají, všechno ví, všechno znají, vytahují se před svými krajanami, lidi si stěžují, že jsou hluční v tramvaji, omluvit se neznají, skákají do řeči, takže to si myslím, že může být časem problém“

-Olga

6.8 Deserving/undeserving migrants – jazykové praxe ekonomických uprchlíků

Přesto, že je mobilní způsob života stále častější a „usedlý způsob života“ se stává skoro přežitkem, je vnímán velkým počtem lidí kriticky. Benedict Anderson tvrdí, že vymezování vnějších hranic umožňuje státům zaujmout pozici „společnosti s hodnotami“. Na této společnosti se přitom podílí občané, kteří „se řídí zákony“ a „tvrdě pracují“. Vznikají jako protiklad k „neúspěšným občanům“. I migranti, kteří nejsou občany cílové země, například uprchlíci nebo nelegální migranti, jsou představováni jako hrozba pro zmíněné „společenství hodnot“. Tento diskurz je navíc podporován i na úrovni státu, který má za důsledek snahu občanů o vymezování se vůči těmto migrantům a posiluje averzi vůči nim. (Blachnicka-Ciacek, Trąbka, et al., 2011)

Vzhledem k tomu, že válka trvá už více než dva roky, migrují i lidé, kteří nejsou zasaženi válečným konfliktem přímo. Tito jednotlivci jsou aktéry často vnímáni jako – ekonomičtí migranti - tedy negativně, protože je považují za ty, kdo migrují „dobrovolně“

na rozdíl od těch, kteří jsou nuceni opustit své domovy kvůli válce. Tato odlišná percepce je podporována právní definicí uprchlíka, která je úzce vymezena a ekonomické dopady války na zemi nezohledňuje. Své přesvědčení také posilují odvoláváním se na brannou povinnost.

„Ta první vlna to byly opravdu ty ženský s dětmi, které utíkaly před válkou, byli to i bohatí lidi, kteří utíkali před válkou, přijeli i s těma auty, u nich to bylo, my peníze nepotřebujeme, jenom nás tady nechte a teď už je to ekonomická migrace, úplně jiná, dost nevděčná, mezi nimi samozřejmě jsou taky lidi, kteří to doopravdy potřebují, většinou už ne, většinou jsou to chlapi, kteří utíkají před válkou, ve smyslu aby na ni nemuseli narukovat“

-Olga

„Klienti ze začátku se s těmi dnešními hodně liší, na začátku utíkali opravdu lidi před válkou, teď jich chodí hodně z jiných států EU, protože tu jsou lepší podmínky třeba a tady je třeba lepší situace práce, takže z uprchlíků se stává ekonomický migrant“

-Roman

„A pak bych to ještě rozdělil na válečné uprchlíky a na ty, kteří jsou sice válečnými uprchlíky na papíře, ale ve skutečnosti jsou to většinou ekonomičtí migranti. Jejich situace je úplně jiná, protože tady třeba už žijí několik let a jsou na tom z hlediska integrace prostě jinak, no a samozřejmě asi lépe.“

-Vanda

Zároveň si ale někteří z nich problematičnost této dichotomie uvědomují a reflektují palčivost války, která dopadá i na ty, kteří se do úzké definice uprchlíka v zákonu nevejdou a nerovnosti, které válka prohlubuje.

„Teď už začíná ekonomická migrace z té části Ukrajiny, kde je trošku větší klid. Na druhou stranu vím, že ti lidé tam jsou strašně chudí, opravdu tam nemohou najít práci, i oni sami nám řekli, že tam prostě nenajdeš ani práci uklízečky a mají děti, rodiny, musí pracovat. Chápu to, ale na druhou stranu k nám přijíždí teď hodně málo lidí, kteří tu dočasnou ochranu opravdu potřebují, já nevím kam cestují, jestli do jiných států nebo kam, ale je zajímavé, že naši známí z míst, kde padají rakety, odtamtud nechtějí vycestovat, já to nechápu, z Kyjeva nebo z Oděsy, a ti ze západní Ukrajiny jsou všichni pryč, v Kanadě, v Německu, Česku.

Na druhou stranu to chápu, protože je to emočně vyčerpávající, pořád houkají sirény, děti ve školách občas musí do sklepa.“

„Myslím, že to je tím, že tam měli vždycky víc peněz, lepší práci, myslím, že to tam nechtějí všechno nechat, i ta auta, všechno lepší, protože vždycky měli lepší peníze, možnosti, tam jsou hezká velká města, moře. I když ze západu taky hodně lidí už před válkou jezdilo do zahraničí vydělávat peníze – Polsko, Itálie, Portugalsko – to je klasika.“

„Moje maminka, která bydlí na západě, dostává důchod 4 tisíce a za léky, bez kterých nemůže být, platí dva a půl a pět tisíc musí platit za byt, z čeho na to má vzít, kdybych jí nepomáhala já nebo sestra. Já opravdu nevím, jak žijí ti lidé. Za co?“

-Vanda

„Proti ekonomické migraci nejsem, ale vadí mi, když se někdo ani nesnaží dostat ten pobyt legální cestou. Myslím si, že motivací je nějaká přehnaná představa o životě tady. To znamená, že si představuješ, že je tady každý nadprůměrný, má se nadprůměrně dobře. Pokud žiješ mimo západní svět, máš pocit, že všichni jsou podprůměrní ekonomicky, majetkově, příležitostně, v jaké firmě můžeš pracovat, kam můžeš jet, kolik vyděláváš, s jakými lidmi se stýkáš. Takže důvodem je ten sen, představa, i kdyby vůbec neodpovídala.“

-Madi

7. Závěr

V rámci mého výzkumného problému jsem se zaměřila na vliv politických, resp. válečných kontextů na jazykové strategie. Zjišťovala jsem, zda jazyk slouží jako strategický nástroj pro deklaraci politické, národní nebo etnické identity, jazykové kompetence nebo kulturního kapitálu. Vlivem války na Ukrajině v roce 2022 se význam ruského a ukrajinského jazyka výrazně posunul. Jazyk se stal buď symbolickou bariérou, která při tlumočení v některých kontextech vyžaduje úpravu slovníku, a/nebo způsobem manifestace politických postojů a skupinových lojalit.

Výzkum zaměřený na tlumočení mezi uprchlíky a pracovníky MV v Centru odhaluje komplexnost a dynamiku jazykových bariér v kontextu uprchlické krize. Z reflexí aktérů vyplývá, že jazykové preference a kompetence klientů se výrazně liší v závislosti na jejich regionálním původu a vzdělanostním kapitálu. Tlumočníci také reflektovali, že je potřeba jazykové kompetence u klientů posilovat i v češtině. Tlumočníci si uvědomují, že nejzranitelnější skupinou uprchlíků v ČR jsou jedinci s nižším kulturním a ekonomickým kapitálem, kteří mají obtížnější vstup na pracovní trh, a také uprchlíci důchodového věku, kteří mají méně příležitostí k osvojování si češtiny. Tomu také přizpůsobují podobu své podpory, kterou poskytují, resp. diverzifikují její formu a způsoby převodu kódů (od doslovného překladu k interpretaci sdělení).

Ruský jazyk je aktéry vnímán jako prostředek pomoci, přestože je zároveň konstruován jako jazyk agresora. Někteří aktéři své jazykové schopnosti od politického kontextu oddělují a jiní zdůrazňují, že pomoc je prostředkem k překonání těchto jazykových bariér. Ruský hovořící aktéři vyjadřují své politické postoje a solidaritu s Ukrajinou, buď tím, že odmítají používat ruštinu jako jazyk agresora nebo vymezením se vůči agresi Ruska. Tento akt ukazuje, že jazyk není pouhým komunikačním nástrojem, ale stává se i manifestem politického postoje a způsobem, jakým lidé vyjadřují své názory a postoje.

Svou práci reflektovali také jako jako klíčový prvek k překonání kulturních a sociálních bariér, čímž usnadňují chod Centra a pracují s mocí, která jim je dána skrze jejich jazykový kapitál. Jazyk aktérům slouží nejen k tlumočení, ale i ke koordinaci a usměrňování klientů v budově Centra, čímž se stávají klíčovými prvky k udržování pořádku a zvyšování efektivity. Tlumočníci se ztotožňují s mocenským řádem centra, zároveň si ho osvojují jako část vlastní zodpovědnosti a snaží se propasti v jazykových kompetencích pomoci překonat. Nicméně jsou izolováni od porozumění agendě a kritizují nedostatek školení, které by jim pomohlo porozumět kontextu a poskytovat kvalitnější služby.

Jazyk hraje také klíčovou roli při formování sociální identity a vnímání "jinakosti". Ukrajinský jazyk často slouží jako rozpoznávací znak, který může vést k sociální exkluzi či dokonce k projevům xenofobie v Česku. Aktérům tak může být kapitál, přestože s ukrajinštinou v Centru získávají určitou prestiž, ve veřejném prostoru odnímán.

Rozlišování aktéry mezi "deserving" a "undeserving" migranty odráží komplexní sociální dynamiku, která se rozvíjí v kontextu vytváření dichotomie válečných a ekonomických uprchlíků. Zatímco válečným uprchlíkům se dostává většinou obecného soucitu a humanitární pomoci, ekonomičtí migranti čelí často negativním stereotypům a právním omezením, což může zpomalit jejich integraci. Zároveň je vidět, že vnímání migrantů je formováno právními rámci a mediálními diskursy, které mohou mít dlouhodobé důsledky pro jejich životní podmínky a sociální začlenění.

Celkově lze na závěr konstatovat, že jazyk nehraje pouze roli komunikačního prostředku, ale stává se i důležitým prvkem pro formování identity, vyjádření politických postojů, překonávání kulturních rozdílů i vyjednávání moci.

„Od začátku války jsem se změnila i osobně, začala jsem cítit, že je potřeba pospíchat žít, užívat si ten život, protože ty nevíš, jestli nepřijde k tobě ta válka za rok, mám takový pocit, že musím cestovat, musím mluvit, jestli někoho miluju, říct to, když máš někoho rád nebo chceš někam jet, musíš to udělat, protože možná už nemáš tolik času.“

-Vanda

8. Literatura

- Abashidze, Z. (2021): A Political Discourse on Nation and Nation-Building in a Post-Communist State: The Case of Georgia Under Zviad Gamsakhurdia [online]. *European Journal of Transformation Studies*. 9(2): 40–51. Dostupné z: <https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/journal-transformation/article/view/7087>.
- Aksholakova, A., Ismailova N. (2013): The Language Policy of Kazakhstan and the State Language in Government Service [online]. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 93: 1580–86. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.10.085>.
- Arel, D. (2017): Language, Status, and State Loyalty in Ukraine [online]. *Harvard Ukrainian Studies*. 35(1/4): 233–263. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/44983543>.
- Argyle M. (1876): Non-verbal Communication and Language [online]. *Royal Institute of Philosophy Lectures*. 10: 63-78. Dostupné z: <https://philpapers.org/rec/ARGNCA>.
- Assyltayeva, E., Bulent, T., Ishmukhamedov, S., Mukhambedyarova, S., Tolen, Z., Yussupova, S. (2024): Civil Identity of Young Kazakhstanis in the Context of the Russian-Ukrainian Conflict [online]. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*. 11(2): 81–104. Dostupné z: <https://doi.org/10.29333/ejecs/2052>.
- Barša, P. (2006): Konstruktivismus a politika identity. *AntropoWebzin*. 2(1-2): 21-35. ISSN 1801-8807.
- Blachnicka-Ciacek, D., Trąbka, A., Budginaite-Mackine, I., Parutis, V., Pustulka, P. (2021): Do I Deserve to Belong? Migrants' Perspectives on the Debate of Deservingness and Belonging [online]. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 47(17): 3805–21. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2021.1932444>.
- Bourdieu, P. (2014): *Co se chce říct mluvením: ekonomie jazykové směny*. Praha: Karolinum.
- Bourdieu, P., Dvořáková V. (1998): *Teorie jednání*. Vyd. 1. Praha: Karolinum.
- Bourdieu, P., Thompson, J. B., Raymond G. (2009): *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.
- Castles, S. (2003) Towards a Sociology of Forced Migration and Social Transformation [online]. *Sociology*. 37(1): 13–34. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0038038503037001384>.

ČSÚ. (2022): Cizinci v České republice 2021. Praha [online]. Dostupné z: <https://csu.gov.cz/pocet-cizincu-demograficke-udalosti?pocet=10&start=0&podskupiny=291&razeni=-datumVydani#data-a-casove-rady>

Drbohlav, D., Novotný, J. (2023): *Dotazníkové šetření mezi válečnými uprchlíky z Ukrajiny v Česku se zaměřením na jejich ekonomickou aktivitu, znalost českého jazyka a možný návrat*. Výzkumná zpráva projektu „Informační setkání pro uprchlíky z Ukrajiny“. Dostupné z: https://migrant-integration.ec.europa.eu/system/files/2023-04/Vyzkumna_zprava_uprechlici-z-Ukrajiny_2023_0.pdf.

Eriksen, T. H. (2007): *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Vyd. 1. Praha: Triton.

Esses, V. M., Medianu, S., Lawson, A. S. (2013): Uncertainty, Threat, and the Role of the Media in Promoting the Dehumanization of Immigrants and Refugees [online]. *Journal of Social Issues*. 69(3): 518-36. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/josi.12027>.

Fakulta humanitních studií

Fierman, W. (1998): Language and Identity in Kazakhstan: Formulations in policy documents 1987–1997 [online]. *Communist and Post-Communist Studies*. 31(2): 171–86. Dostupné z: [https://doi.org/10.1016/S0967-067X\(98\)00005-1](https://doi.org/10.1016/S0967-067X(98)00005-1).

Fischer, P. A., Holm, E., Malmberg, G., Straubhaar, T. (2000): Why do People Stay? Insider Advantages and Immobility [online]. *Hamburg Institute of International Economics. Discussion Paper Series*. 112.

Foucault, M. (2000): *Dohlížet a trestat*. Praha: Dauphin..

Freidingerová, T., Čížinský, T. (2011): Dvacet let české migrační politiky: liberální, restriktivní, anebo ještě jiná? [online]. *Geografie*. 116(4): 497-517.

Hirt, T., Jakoubek, M. (ed.). (2005): *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit: antropologická perspektiva*. Plzeň.

Holmerová, T. (2006): *Role Ruska v etnopolitických konfliktech v Gruzii v letech 1991-1994 - případ Abcházie a Jižní Osetie*. Bakalářská práce, Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd

Chachanidze, I., Guchua, T. (2023): The Russification Language Policy in Georgia (Based on the Georgian Émigré Newspaper “Sakartvelo) [online]. *International Journal of*

Multilingual Education. 24: 20-36. Dostupné z: <https://openjournals.ge/index.php/ijml/article/view/7649>.

Jean-Klein, I. (2001): Nationalism and Resistance: The Two Faces of Everyday Activism in Palestine during the Intifada [online]. *Cultural Anthropology*. 16(1): 83–126. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/656603>

Jirka, L. (2001): Ukrajinská migrace do České republiky a její proměny v období epidemie COVID-19 [online]. *Lidé města*. 23(3): 331–52. Dostupné z: <https://doi.org/10.14712/12128112.2376>.

Johannesen, R. L. (1974): The Functions of Silence: A Plea for Communication Research [online]. *Western Speech*. 38(1): 25–35. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/10570317409373806>.

King, R. (2012): Theories and Typologies of Migration: An Overview and A Primer [online]. *Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations*. 12: 1-43. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/260096281_Theories_and_Typologies_of_Migration_An_Overview_and_A_Primer

Kokrment, I. (2010): *Konflikty v Gruzii po roce 1989 a jejich souvislosti*. Bakalářská práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta.

Kokrment, I. (2010): *Konflikty v Gruzii po roce 1989 a jejich souvislosti*. Bakalářská práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta.

Konopásek, Z. (1997): Co si počít s počítačem v kvalitativním výzkumu [online]. *Biograf*, 12: 106 odst. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=1205>

Kopkáš, J. (2011): *Jazyk a etnicita v procesu migrace*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra sociologie.

LaFrance, M., Mayo, C. (1978): Cultural aspects of nonverbal communication. *International Journal of Intercultural Relations*. 2(1): 71–89. Dostupné z: [https://doi.org/10.1016/0147-1767\(78\)90029-9](https://doi.org/10.1016/0147-1767(78)90029-9).

Mareš, P., Sirovátka, T. (2008): Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začlenování (inkluzie) - koncepty, diskurz, agenda [online]. *Sociologický Časopis / Czech Sociological Review*. 44(2): 271–294. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/41132577>.

- MV. (2024): *Čtvrtletní zpráva o migraci za I. čtvrtletí 2024* [online]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/ctvrtletni-zprava-o-migraci-za-i-ctvrtleti-2024.aspx#:~:text=Na%20konci%20prvn%C3%ADho%20%C4%85tvrtlet%C3%AD%20roku,st%C3%A1t%20Evropsk%C3%A9%20unie%20bylo%2078%20%25>
- MV. (2024): Informace pro držitele dočasné ochrany [online]. Dostupné z: <https://frs.gov.cz/docasna-ochrana/>
- Novotná, H., Špaček O., Šťovíčková, M. (ed.). (2019): *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Vydání první. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy.
- O'Reilly, K. (2013): International Migration and Social Theory [online]. *The Encyclopedia of Global Human Migration*, , 1. vyd. Wiley, Dostupné z: <https://doi.org/10.1002/9781444351071.wbeghm307>.
- Padevětová, E. (2024): *Mezi privilegovaností, zranitelností a usazením Reflexe anglofonních lektorů angličtiny*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze,
- Pokorný, J. (2010): *Lingvistická antropologie: jazyk, mysl a kultura*. Praha: Grada Publishing.
- Polese, A. (2011): Language and Identity in Ukraine: Was it Really Nation-Building? [online]. *Studies of Transition States and Societies*. 3(3): 36-50. Dostupné z: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-363064>
- Růžička, M., Vašát P. (2011): Základní koncepty Pierra Bourdieu: pole – kapitál – habitus [online]. *AntropoWebzin*. 7(2): 129-133. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/zakladni-koncepty-pierra-bourdieu-pole-kapital-habitus>.
- Salzmann, Z. (1997): *Jazyk, kultura a společnost: úvod do lingvistické antropologie*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky.
- Sdělení č. 208/1993 Sb., ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právním postavení uprchlíků a Protokolu týkajícího se právního postavení uprchlíků.
- Szaló, C. (2007): *Transnacionální migrace: proměny identit, hranic a vědění o nich*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Szcepaninová, A. (2004): V moci uprchlických táborů: pohled na českou „uprchlickou realitu“ [online]. *migraceonline.cz*. Dostupné z:

http://aa.ecn.cz/img_upload/9e9f2072be82f3d69e3265f41fe9f28e/V_moci_uprchlickych_t_a_boru.pdf

Šatava, L. (2001): *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Cargo Publishers.

Šlesingerová, E. (2005): Imaginace genů a hranice etnických identifikací [online]. *Sociální studia*. 2(2): 115–28. Dostupné z: <https://doi.org/10.5817/SOC2005-2-115>.

Wimmer, A., Schiller, N. G. (2009): Metodologický nacionalismus a pohled za jeho hranice: budování národního státu, migrace a společenské vědy [online]. *Sociální studia*. 6(1): 11–47. Dostupné z: <https://doi.org/10.5817/SOC2009-1-11>.

Wright, T. (2002): Moving Images: The Media Representation of Refugees [online]. *Visual Studies*. 17(1): 53–66. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/1472586022000005053>.

Zákon č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců.

Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, (zákon o azylu).

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů.

Zákon č. 65/2022 Sb., o některých opatřeních v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným invazí vojsk Ruské federace.

Zákon č. 66/2022 Sb., o opatřeních v oblasti zaměstnanosti a oblasti sociálního zabezpečení v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným invazí vojsk Ruské federace.

Zákon č. 67/2022 Sb., o opatřeních v oblasti školství v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným invazí vojsk Ruské federace.